

Pošta československá 1919 - objev, nebo omyl?

V říjnovém čísle Filatelie byl otištěn článek znalce ing. Pavla Pittermanna *Pošta československá 1919 - chvála, nebo hana?* [1], v němž autor popisuje některé okolnosti provázející vznik této přetiskové emise a hlavně představuje dvojici dopisních obálek, na nichž jsou nalepeny mimo jiné rakouské výplatní známky 4 K a 10 K Znak na žilkovaném papíru s přetiskem PČ 1919, dosud považované za padělky, u nichž přichází s hypotézou, že by mohlo jít o přetisky provedené „z individuálně sestaveného štočku, a to ze zásoby liter připravovaných v tiskárně Haase pro výrobu vlastních tiskových forem“.

FRANTIŠEK BENEŠ

Možnost, že známky, dosud obecně považované za padělky, by mohly být takto zásadně přehodnoceny, vzbudila značnou pozornost sběratelů a v týdnech následujících po otištění článku mi bylo předloženo hned několik dalších padělků se žádostí o zjištění, zda i u nich by nemohlo jít o popisovaný případ.

Jako znalec jsem se tak ocitl v situaci, kdy jsem musel přezkoumat tvrzení obsažená v uvedeném článku a zaujmout k nim jasné stanovisko - buď na ně přistoupit, nebo je odmítnout.

Hned v úvodu na vysvětlenou uvedme, že některá tvrzení obsažená v článku ing. Pittermanna jsou velmi překvapivá a jejich případné potvrzení by znamenalo značný posun v dosavadním znaleckém poznání emise Pošta československá 1919. Jsou totiž v přímém protikladu k některým obecně přijímaným a uznávaným poznatkům, jak je uvádí současná filatelistická literatura.

Na druhé straně je třeba konstatovat, že s nimi nepříchází neznámý začínající badatel, ale dlouholetý filatelistický znalec a publicista. Ing. Pavel Pittermann je totiž řádným členem komise expertů Svazu českých filatelistů a zkušebním znalcem SČF (mimo jiné pro obor ČSR I), současně je i dlouholetým předsedou komise expertů SČF, donedávna byl předsedou Společnosti sběratelů čs. známek, od 1. 1. 2001 je ředitelem Zkušebny Svazu českých filatelistů; na mezinárodním poli je členem Komise pro boj s padělků Mezinárodní filatelistické federace (FIP) a v říjnu loňského roku byl dokonce zvolen členem vedení této komise; vedle toho je i soudním znalcem v oboru filatelie.

Je nepochybné, že tvrzením takto ve filatelistickém zkušebnictví angažované osoby je nutno věnovat tu nejvyšší pozornost, byť by na první pohled vypadala sebezpečněji. A to tím spíše, když jsou tato tvrzení jasně formulována a podepřena konkrétními argumenty a znaleckými zjištěními, jako je tomu právě ve zmíněném článku [1], jak si ostatně za chvíli ukážeme.

Úvod

pojednávající o vzniku dnešního článku, malý průvodce po něm a možnost čtenářské zkratky

Okamžiků, kdy možná dochází k významnému přehodnocení dosavadních poznatků, shrnavařďovaných generacemi filatelistických znalců, nás v životě nepo-

tká mnoho. O to větší odpovědnost jsem pocítil, když jsem se rozhodl krok po kroku projít tvrzení uvedená v článku ing. Pittermanna a porovnat je s dosavadními poznatky dalších badatelů, jak je uvádí literatura, a případně k nim připojit i své vlastní poznatky, úvahy a některé závěry.

Byla by samozřejmě škoda nevyužít takovou z filatelistického hlediska mimořádně zajímavou možnost a nenabídnout i vám, čtenářům časopisu Filatelie, abyste toto zkoumání absolvovali se mnou, abychom společně hledali odpověď na otázku: má ing. Pittermann ve svém článku pravdu a budeme tedy muset doplnit některé části druhého dílu Monografie československých známek, pojednávající o emisi Pošta československá 1919 [2], nebo se mýlí?

Když už se však do takové práce pustíme, nebylo by správné vytrhnout zmíněná tvrzení z kontextu; proto si celý článek [1] probereme pěkně popořadě a podíváme se i na jeho další, na první pohled méně nápadné části. Takovýto přístup nám totiž hodně napoví i o stylu a způsobu autorovy práce, a i když ve srovnání s hledáním odpovědi na hlavní otázku někdy samozřejmě půjde o nesouměřitelně méně významné problémy, přesto by byla škoda nevěnovat jim pozornost.

Tím se však rozsah dnešní práce samozřejmě značně rozšířil a připočteme-li k tomu řadu citací z dalších pramenů¹⁾, nabyl text rozsahu, který by některé čtenáře mohl až odradit. Proto jsem jej rozdělil do částí a kapitol a ty jsem se pokusil označit co nejvýstižnějšími názvy. I tak si samozřejmě uvědomuji, že půjde mnohdy o problematiku natolik speciální, že doslovné znění celého článku bude zajímat jen část čtenářů Filatelie.

Pro ty ostatní, kteří by chtěli po začátku získat alespoň základní představu o probíraných otázkách, jsem v textu vytvořil jakousi čtenářskou zkratku, po které se mohou ubírat. Tvoří ji vybrané pasáže obsahující nejdůležitější teze, zvýrazněné rastrem (stejně jako právě tento odstavec), a lze po ní bez větších specializovaných zastavení dojít k odpovědi na hlavní otázku položenou v úvodu našeho článku.

A protože je naše dnešní práce kritickým zkoumáním jiného odborného textu, doporučuji všem, kdo se rozhodli nahlédnout přes závoj více než osmi desítek let zpátky, do dob vzniku naší první přetiskové emise, aby teď na chvíli přerušili čtení a onen zkoumaný článek ing. Pittermanna [1] si v říjnové Filatelii vyhledali, pečlivě přečetli a pak jej měli po ruce při čtení článku dnešního.

¹⁾ Pro větší pohodlí čtenářů jsem se totiž mnohdy nespokojil s pouhými odkazy na literaturu, kterou navíc většina z vás asi ani nebude mít při čtení po ruce, ale kde to bylo třeba, jsem raději přímo citoval (samozřejmě s přesným odkazem na původní pramen).

Část první,

v níž se zatím nic moc důležitého neděje
a v podstatě se jenom probíráme úředními papíry

Okolnosti kolem vzniku přetiskové emise

V úvodu svého článku ing. Pittermann uvádí některé okolnosti provázející zrod emise PČ 1919 a stručně shrnuje i důvody, proč ji naše filatelická veřejnost nakonec přijala chladně. Mimo jiné přitom používá formulaci „... tehdejší oprávněný vydavatel československých poštovních známek zcela autoritativně prohlásil, že s přetiskováním známek neměl nic společného, a zveřejnil i fakta, která v mnohém nasvědčovala o polosoukromém či polooficiálním skutečně celé přetiskové akce“.

Ponechejme teď stranou otázku, jaké postoje naše filatelická veřejnost k nově vydané emisi skutečně zaujala (i když i to by jistě bylo dobrým tématem na historický exkurs do dobového filatelického i nefilatelického tisku²⁾) a raději se věnujme pro nás nyní mnohem podstatnějšímu autorovu tvrzení o údajném postoji vydavatele.

Obdobná tvrzení, že se vydavatel od emise různými způsoby distancoval, se v literatuře čas od času objevují už od dvacátých let a je velká škoda, že jejich autoři obvykle neuvádějí přesné citace a odkazy na prameny, z nichž jejich závěry vycházejí. Nejinak je tomu i ve zkoumaném článku, a tak nám nezbyvá než projt vlastními silami dostupnou literaturu a vydavatelovy postoje se pokusit v nich vyhledat.

Hirschova a Fraňkova Monografie z roku 1935 [3] a po ní i Monografie čs. známek z roku 1971 [2] uvádějí celkem pět úředních aktů (výnosů, ustanovení a nařízen) přímo či nepřímo se týkajících emise PČ 1919.

Prvním z nich je ustanovení Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 3426-VI/19 z 8.2. 1919, jímž byla k poslednímu dni měsíce února 1919 na území ČSR zastavena platnost starorakouských a uherských známek, současně se stanovovala lhůta do 15.3. 1919 pro jejich výměnu veřejnosti za nové známky československé a dále se poštovním úřadům nařizovalo „vyměněné staré známky, jakož i starou zásobu“ do konce dubna 1919 odvést hospodářské ústředně v Praze.

Druhým aktem je výnos ministerstva pošt a telegrafů č. 10214-VI-1919 z 5.12. 1919, jímž bylo ke dni 12.12. 1919 oznámeno zahájení prodeje přetiskové emise, který má probíhat u filatelické přepážky hlavní pošty v Praze, „ve větších, neb menších sestavách, některé hodnoty též jednotlivě neb v listech. ... K nominální jich ceně připočítává se 50% přírážka. Veškeré tyto známky: výplatní, spěšné, letecké, novinové a dopltní mají platnost jako známky výplatní v původní nominální hodnotě až včetně do 31. prosince 1919 a mohou jimi být i v této době vypláceny všechny poštovní zásilky, určené pro tuzemskou dopravu v republice českosloven-

ské. Prodej známek těchto potvrzuje, i když pozbudou platnosti, až do úplného vyčerpání zásoby.“

Na výnos navazoval oběžník pražského poštovního ředitelství z 9.12. 1919, č. 360.978/1919/IX.b., který vedle informace o zahájení prodeje známek s přetiskem PČ 1919 uváděl i možnost jejich písemných objednávek, adresovaných „filatelistické přepážce (Praha 1, Filatelie)“ ... „které vyřídí se dle možnosti a dle pořadí, jak dojdou, bude-li peníz předem zaslán“. Zajímavou skutečností je, že se v oběžníku (na rozdíl od výnosu) nehovoří o tom, že by známky měly být prodávány v sestavách, ale uvádí se, že „Úplné série se dodají, jen pokud zásoba postačí.“ Bez zajímavosti není nejednoznačná formulace poslední věty oběžníku: „... zásilky těmito známkami opatřené nesmějí býti po dobu jejich platnosti zatěžovány doplatným.“

Následuje výnos (zmiňené prameny neuvádějí čí, ale ze souvislostí i z podoby čísla jednacního lze usuzovat, že ministerstva pošt a telegrafů) č. 55679-VI-1919 z 29.12. 1919, jímž se o měsíc prodlužuje platnost emise (původně stanovená do 31.12. 1919, nyní prodloužená do 31.1. 1920).

Zajímavá odbočka s ministerským dopisem

V časopisu Český filatelista [4] je otištěno memorandum tří pražských filatelistických sdružení a Spolku čs. obchodníků poštovními známkami z 27. ledna 1920, adresované ministerstvu pošt a telegrafů, v němž je ministerstvo mimo jiné žádáno o uveřejnění přesného seznamu vydaných známek včetně nákladových čísel, kde by však neměly být zahrnuty známky vydané jen v malém množství (u těch se navrhuje, aby byly buď zničeny, nebo rozprodány sběratelům jako známky nevydané), a o další prodloužení platnosti tohoto vydání.

V odpovědi ministerstva, doručené předsedovi Klubu českých filatelistů Inž. Jaroslavu Šulovi 29. února 1920 a otištěné v témž časopise [30], se kromě jiného píše: „O vydání známek s přetiskem Československá pošta 1919 byla vyrozuměna veškerá poštovní ředitelství Československé republiky, která uvědomila zvláštním cirkulářem o nich veškeré poštovní úřady. Kromě toho bylo nařízeno o vydání těchto známek na zdejším popud Československou tiskovou kancelář úředně sděleno všem denním listům. Od uveřejnění jednotlivých hodnot bylo upuštěno, jednak pro veliký jich počet, jednak z toho důvodu, že ve zprávách výše uvedených byly jednotlivé druhy označeny. Interesentům v podání podepsaným jest z osobních vysvětlení dobře známo, že pro naprostou nepohlednost zaslaneho materiálu nebyly původně ani všechny hodnoty známy a že na některé z nich přišlo se až ke konci třídění. Číslo nákladová nebyla uveřejněna jednak pro nestejnost nákladů jednotlivých známek, jednak proto, že by některé hodnoty, jichž bylo velmi málo, byly se bývally staly předmětem daleko vyšší spekulace hned zpočát-

²⁾ Ve Filatelistických povídkách Františka Langra [13] (psaných ve dvacátých letech a z odborného hlediska značně fundovaných) najdeme větu „... tuto známku, jejíž cena tehdy ještě v plné míře nebyla zřejmá, vyměnil Král u něho za pěknou sérii POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919, která tehdy byla výborným výměnným artiklem“, svědčící spíše o sběratelské oblibě přetiskové emise.

ku, kdy se většina jich do pevných rukou ještě nedostala. Z téhož důvodu byl prodej jich omezen na pražskou přepážku. Směrodatnou při tom byla i úspora ohromné práce, kterou by bylo vyžadovalo účelné vytřídění a rozeslání známek těch všem úřadům Československé republiky, kdež by ostatně tím spíše byly bývaly známky vystaveny nebezpečí skoupení jednotlivými osobami. Sdělování určitých nákladů není ostatně ani u jiných států vždy obvyklým ani u známek příležitostních, tím méně pak u známek výpočetních - jako *defacto* přetisky Č. P. 1919 jsou - u nichž možno náklady sdělit až po výprodeji. Naproti tomu jest spolkům v podání podepsaným povědomo, že během několika dnů již vydá úředník tohoto ministerstva oficiální ministerstvem revidovaný spis, v němž budou obšírně popsány jednotlivé známky a jejich vývin, ale v něm uveřejněn bude i úplný seznam vydaných hodnot, které do oběhu byly dány a i čísla nákladová, dle posledního počítání naprosto autentická, která dříve do veřejnosti dána být nemohla proto, poněvadž vzhledem k poškozenému materiálu, jenž byl z prodeje vyloučen a stále ještě se vrací, nebyla by odpovídala skutečnému stavu. Úředně nevydaných známek - essays - tohoto vydání vůbec není, poněvadž všechny hodnoty, ať byly prodávány u filatelistické přepážky nebo v hospodářské ústředně, do úředního vydání těchto známek patří bez ohledu na jejich množství. O tom, zda známky vydané státem jsou zbytečnými a očividně toliko pro sběratele určenými, nepřisluší rozhodovati ani sběratelům, kteří i známky, jež za zbytečné považují, náruživě sbírají, ani obchodníkům, kteří v nich nalézají bohatý zdroj příjmů. Žádný stát nedal si dosud v tomto

ohledu privátními korporacemi předepisovati. Pohnůtky k tomuto vydání budou ostatně ve spisku výše uvedeném patřičně vysvětleny. Z příkazu ministra: *Generální ředitel: v. z. Brejcha, v. r.*"

Vzhledem k tomu, že jde o pouhý dopis a nikoliv o administrativní akt vyššího stupně (výnos, nařízení ap.), mohou nám údaje v něm obsažené posloužit jen pro ilustraci situace. Přesto tu nalézáme leccos zajímavého. Na první pohled jistě zaujme naprosto nediplomatická odmítavá přímocí, s níž je reagováno na požadavky pražských filatelistických a obchodních „korporací“. A tak už sám tón dopisu mimoděk vypovídá o tom, že často zdůrazňovaný vliv filatelistických činitelů na činnost tehdejšího ministerstva pošt a telegrafů nejspíš nebyl zdaleka tak silný, jak se traduje.

Druhým zajímavým údajem je vysvětlení, proč nebyl uveřejněn seznam přetisknutých známek a oznámena jejich nákladová čísla (a proč známky byly prodávány pouze u pražské filatelistické přepážky). Text se sice ve svém úvodu snaží vzbudit dojem, že ministerstvo tyto údaje k dispozici má, ale prozatím je úmyslně nezveřejnilo (a k jejich budoucímu zjištění nestandardně odkazuje na soukromý spisek), spíše se však zdá, že uváděné důvody jenom zakrývají fakt, že ministerstvo nemohlo v této věci filatelistům a obchodníkům vyhovět prostě proto, že požadovaná čísla samo nemělo k dispozici (jak nakonec zanedlouho nepřímo přiznalo nařízením citované v následující kapitole). Nejpravděpodobnějším důvodem tohoto stavu je přitom skutečnost, že potřeby evidence v poštovním provozu se v mnohém liší od představ o této evidenci, jak je mají filatelisté, a rozdílná je rovněž terminologie.³⁾

³⁾ Pokud pošta chtěla přetisknout své zásoby rakouských a maďarských známek, nejspíš znělo její zadání k této akci zcela jinak, než by znělo, kdyby je prováděli filatelisté. Pro zjednodušení (jde samozřejmě jen o velmi hrubý příměr) si představme obdobnou situaci například v oblasti peněžnictví. Pokud půjdete na poštu zaplatit složenku, samozřejmě obdržíte stvrzenku na výši zaplacené částky, ale obvykle už nikoliv výčetku, uvádějící počet jednotlivých bankovek a mincí, kterými platba proběhla. Ale i kdyby tato výčetka byla nakrásně zhotovena, určitě už nebude obsahovat například jednotlivé ročníky vydání bankovek či mincí, typy ochranných prvků (například opticky aktivních pruhů na bankovkách), rozdíly v kresbě či ražbě jednotlivých nákladů a podobně, tedy údaje, které pro vlastní pokladní operaci nemají žádný význam, ale například pro sběratele platidel jsou samozřejmě důležité. Ovšem tehdejší pošta nebyla v situaci obrazně řečeno „sběratele platidel“, v našem případě tedy filatelisty. Všechny přetiskované známky pro ni představovaly především hodnotu vyjádřenou jejich nominálem, a protože pro zjednodušení byly všechny prohlášeny za výplatní, neviděla nejspíš žádný důvod evidovat je podle jiných hledisek než podle druhu a především podle nominálních hodnot (i tak však byla evidence pošty nejspíš značně podrobnější). Do této evidence vnesla nové prvky činnost tiskárny, která, jak víme, vytvořila řadu variant (např. rozdílnými barvami přetisku u stejných známek), jež jsou z filatelistického hlediska rovněž důležité, ze zúčtovacího hlediska pošty však mohly být oprávněně chápány jako podružné. Teprve po vydání známek se ukázalo, že některých hodnot a variant se vyskytuje malé množství a sběratelé se začali zajímat o přesná nákladová čísla. Ta jim však pošta nemohla poskytnout právě proto, že tyto podrobnosti - pro filatelisty jistě důležité a pro ni naopak nepodstatné - prostě neznala. (A to zcela stranou ponecháváme občas v literatuře [např. 9] tradovanou možnost, že do přetiskového procesu zasahovali sami tehdejší filatelisté, kteří si údajně do tiskárny měli dodávat /přirozeně podloudně/ i své vlastní známky, samozřejmě především nejužnější odchytky. Pravdivost těchto informací si na tomto místě netroufám posuzovat /a doufám, že se nezakládají na pravdě nebo přinejmenším značně přehánějí/, ale pokud by na nich něco bylo, pak by v těchto případech pošta byla terčem kritiky vlastně nevinné, protože s těmito odlišnostmi - tolik popouzejícími filatelistickou veřejnost - neměla nic společného a samozřejmě je ani nemohla mít zahrnuté ve své evidenci.) Řada, ne-li většina rarit a odlišností, neuváděných v „oficiálním úplném seznamu vydaných hodnot“ [36], však může pocházet z úřední likvidace³⁾, o níž se v [6] říká: „Jisto však je, že nebyly zničeny zdaleka všechny makulaturní tisky a že značnou část jejich zásob již dříve někdo zachránil před zničením a umožnil jejich veřejné rozšíření.“ Tady by však jednoznačně nešlo o důsledek úmyslné činnosti vydavatele či pošty, ale o obyčejnou krádež (s jakými se setkáváme například i u známek /makulatury/ ČSR II, vytahovaných některými osobami doslova ze stoupy v papíře ve Štětí). Je jistě chybou tehdejších odpovědných činitelů pošty, že při likvidaci vyřazených známek emise PČ 1919 nezajistili dostatečnou bezpečnostní opatření a nezabránili tak zcizením, k nimž s největší pravděpodobností došlo. Z tohoto pochybení jednotlivých osob však není možno dovozovat selhání celého systému či dokonce úmysl pošty dodat na trh uměle vytvořené rarity. V této souvislosti se nemohu ubránit dojmu, že legendy o tom, že většina výrazných odlišností emise PČ 1919 pochází přímo ze skladů pošty, jako kouřovou clonu vytvářely a šířily právě osoby podléhající se na distribuci známek, jež byly zcizeny z kotelny pražské hlavní pošty, kde jako vyřazené měly být spáleny.

Bez zajímavosti není ani konstatování, že všechny známky opatřené přetiskem a prodávané poštou patří do úředního vydání, bez ohledu na jejich počet. V tomto ohledu se totiž filatelistická praxe řídila jiným názorem a známky si rozdělila do několika skupin, jejichž počet se v průběhu let několikrát změnil (obvykle jde o známky vydané, nevydané, zkusmé tisky a makulaturu, v různých pramenech je však toto rozdělení upraveno různě).

Zjednodušeně si situaci v roce 1919 můžeme popsat takto: Pošta měla k dispozici jistý objem už neplatných rakouských a maďarských známek, pocházejících jednak z jejich starých zásob a jednak z akce, při níž je vyměnila „obecenstvu“ za nové známky ČSR. Současně však už měla dostatek nově vydaných známek emise Hradčany, takže nebyla žádná akutní potřeba řešit situaci v provozu rychlým zhotovením přetiskového provizoria. Pošta tedy stála před rozhodnutím, zda stažené rakouské a maďarské známky zničit (což asi měla udělat, a toho, že se tak nestalo, jistě dodatečně mnohokrát litovali mnozí její vysocí úředníci, po léta vystavovaní kritice ze strany filatelistické veřejnosti, nespokojené s okolnostmi vydání emise PČ 1919), nebo nějak využít - přičemž nejjednodušší se zdálo zhotovení přetisku.

A tady asi skutečně zasáhl vliv poštovního tajemníka a současně i mnohaletého filatelistického činovníka Jaroslava Lešetického (a možná i některých dalších osob z filatelistických a obchodních kruhů) a za pomoci mnohdy až naivně průhledných demagogických argumentů bylo prosazeno vydání přetiskové emise.⁴⁾ Čím její zastánci argumentovali? Především údajnou obrovskou hodnotou stažených zásob známek (v nominálních hodnotách šlo celkem o 8,692.038 Kč [5]), které přece není možné jen tak zbůhdarma vyhodit. Pravda přitom byla taková, že celá tato zásoba známek měla ve skutečnosti samozřejmě jen cenu potišťeného papíru, protože šlo o pouhé *poukázky* na poštovní služby, nadto už neplatné. Jejich přetisknutí přitom vyžadovalo další finanční náklady (likvidace sice rovněž, ale v nepoměrně menší míře). Sama přetisková akce byla možná dokonce dražší než vytištění zcela nových známek, a tak nelze vy-

loučit, že neekonomičtějším a současně nejjednodušším opatřením by tehdy bylo celou zásobu prostě spálit (jak se to zanedlouho stalo se zbytkem zásoby a částí přetiskové makulatury⁵⁾, než ji složitě a jistě i nákladně přetiskovat.

Zjednodušeně tedy můžeme říci, že poštu k celému přetiskovému dobrodružství přiměly především hlasy z řad filatelistických činovníků, a když věc z řady důvodů skončila neslavně, dali od ní filatelisté ruce pryč a od té doby pro ni už poštu jenom a soustavně kritizovali. Jinými slovy to naznačuje i Hirschova a Fraňkova Monografie [3], kde se praví: „Z různých průvodních jevů lze usuzovati, že k přetištění zbytků rakouských a uher. známek došlo jen na radu a za spolupráce filatelistů, zaměstnaných ve službách pošty, nelze to však bezpečně prokázati, protože oni filatelisté, kteří na vzniku této emise spolupůsobili dnes, když vidí škody, jež toto vydání způsobilo, svoji přímou i nepřímou účast popírají. Je konečně vedlejší, kdo byl inspirátorem či rádcem u těchto přetiskových známek, faktem zůstává, že je to vydání úřední...“

Zpět k úředním aktům

Tím skončíme jistě zajímavou odbočku a vraťme se k úředním aktům, jež jsou nám o emisi PČ 1919 známa.

Pátým a současně posledním uváděným v běžně dostupné filatelistické literatuře je nařízení ministerstva pošt a telegrafů č. 48.303/XIII-21 ze 16.7. 1921, obsahující „Přehled poštovních známek vydaných poštovní správou republiky Československé“, kde se uvádí: „Známky starorakouské a uherské s přetiskem POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919 nebyly do tohoto přehledu pojmuty, jelikož státní dozor na tisk poštovních cenin přetisk těchto známek neobstarával.“ [7]

A právě toto ustanovení je nejspíš hlavním zdrojem pochyb⁶⁾ některých autorů, zda emise PČ 1919 je skutečně plnohodnotným poštovním vydáním. O tom, že tato otázka byla nastolována již v dobách první republiky, svědčí i stanovisko autorů Monografie z roku 1935 [8], kteří už tehdy považovali za nutné na téma shora citovaného nařízení uvést: „Tímto způsobem vyhnul se referent, sestavující Přehled, úskalí, které mu hrozilo v tom směru, že nebylo možno sdělit přes-

⁴⁾ Myšlenka přetiskové emise je v literatuře datována už na přelom října a listopadu 1918, kdy byl poštovní tajemník Jaroslav Lešetický pověřen presidiem generálního poštovního ředitelství „opatřením návrhů a zajištěním výroby známek ... Měl původně projednat přetištění rakouských známek napsím Zatímni vláda 28.10. 1918. Od přetisku však bylo upuštěno a Lešetickému uloženo, aby opatřil příslušné návrhy a zadal tisk nových známek.“ [14]

⁵⁾ „Pod kotlí ústředního topení hlavní pošty v Praze byly 17. dubna 1920 skutečně zničeny jednak zbytky nepotišťených známek rakouských i uherských, jednak část tiskárnou předaných zásob známek s nepodařeným přetiskem a část hodnot nevydaných. Jmenovitá hodnota zničených známek činila K 2,043.340.-“ [6]

⁶⁾ Nikoliv však zdrojem jediným. Určité pochyby by mohla budit i sama formulace výnosu MPaT z 5.12. 1919, v němž bylo vydání emise oznámeno slovy „prodávají se u filatelistické přepážky“, aniž by bylo použito výrazu „vydávají se“. U emise předchozí (Legionářské 1919) však při stejné příležitosti bylo oznámení publikováno pouze v Úředním listu ředitelství pošt a telegrafů v Praze, přičemž bylo použito výrazu „v nejbližší době dohotoveno bude“ [15], a až teprve vydání následující (TGM 1920) bylo oznámeno ve Věstníku MPaT, a to slovy „byly dány do oběhu“ [16]. Z uvedeného je zřejmé, že standardizace administrativních postupů po vzniku republiky si přirozeně vyžádala určitý čas, z čehož vyplynula i dočasná nejednotnost ve způsobech oznámení nových emisí. Na druhé straně však není možno přehlížet, že v případě emise PČ 1919 šlo o známky, které (samozřejmě ještě bez přetisku) již jednou jako platné československé poštovní ceniny uznány byly, a to jednak výkladem zákona ze dne 28. 10. 1918 o zřízení československého státu, jednak výnosem MPaT č. 1966-VI-18 ze dne 17.12. 1918 [17]; obzvláště sice byla jejich platnost *zastavena*, ovšem nelze vyloučit výklad, že vydavatel ji provedením přetisku opět (dočasně) *obnovil* (obdobně jako by tomu bylo například u kolkovaných bankovek).

nákladová čísla známek tohoto vydání, jak se stalo u vydání předchozích i následujících. Poznámka, opírající se o nějaký interní a formální výklad kompetence, ukazuje zřejmě, že nákladová čísla jsou u tohoto vydání neznáma a že je nelze ani rekonstruovat. Citovanou poznámku nelze ovšem dokazovatí nějakou méněcennost celého vydání a bylo by možno nejvýše soudit, že pozdější poštovní funkcionáři nechtěli převzít odpovědnost za nedávnou minulost.“

Co z toho plyne?

Prošli jsme právě všechny nám dostupné prameny a detailně se zabývali zejména administrativními okolnostmi kolem vydání emise PČ 1919. V jejich světle se mi výrok z článku ing. Pittermanna, zmíněný v jeho úvodu, že „... tehdejší oprávněný vydavatel československých poštovních známek zcela autoritativně prohlásil, že s přetiskováním známek neměl nic společného, a zveřejnil i fakta, která v mnohém nasvědčovala o polosoukromém či polooficiálním uskutečnění celé přetiskové akce“, jeví jako nepřesný a zavádějící.

Nenašli jsme totiž žádný pramen, z něž by vyplývalo, že by vydavatel československých poštovních známek „zcela autoritativně prohlásil, že s přetiskováním známek neměl nic společného“ - našli jsme pouze technické konstatování, že „státní dozor na tisk poštovních cenin přetisk těchto známek neobstarával“. A už vůbec se nám nepodařilo zjistit, že by vydavatel „zveřejnil i fakta, která v mnohém nasvědčovala o polosoukromém či polooficiálním uskutečnění celé přetiskové akce“.

A tak - pokud skutečně takovéto formulace, jak se tvrdí v článku [1], vydavatel použil, bylo by třeba, aby byly doloženy a zveřejněny. Pokud však takových jednoznačných výrazů ze strany vydavatele použito nebylo, je třeba to přiznat a nevrhat tak na emisi PČ 1919 zkreslující světle.⁷⁾

Část druhá,

kde si mimo jiné kratičce odskočíme na filatelistický trh

Ve druhém a třetím odstavci svého článku hovoří ing. Pittermann mimo jiné o tom, že studium celé emise bylo od počátku „poznámeno menším zájmem tehdy už renomovaných studijních filatelistů a že prakticky až do počátku třicátých let se ve filatelistickém tisku setkáváme s výsledky pozorování a studia na takové úrovni, že se jim spíše usmíváme, než abychom jim přikládali zásadní studijní význam“. S tímto hodnocením lze jenom souhlasit a prakticky stejné situaci viděli i naši předchůdci. Například E. Hirsch ve své knize Studie o filatelistických sbírkách Poštovního musea [10] uvádí doslova: „Ptáme-li se, co bylo do let třicátých známo o přetiskové technice P. Č. 1919, přicházíme k výsledku, že vlastně nic.“

Pozoruhodnější je pro nás až další text zkoumaného článku [1], v němž se praví: „... celá emise byla od

samého začátku ani ne tak předmětem vlastního studia, jako spíše předmětem spekulativního zájmu obchodníků, zainteresovaných poštovních úředníků a pochopitelně i několika velmi movitých sběratelů.“ Tady se totiž zcela zjevně zaměřuje emise jako celek s nejnápadnější její částí - s raritami a vzácnějšími exempláři, které svou cenou a mnohdy i nedostupností přirozeně budily největší mediální i obchodní zájem. Tyto vzácné známky však z celkového nákladu emise tvořily jen nepatrnou částku, doslova jen onu pověstnou špičičku ledovce, pod níž se skrývá ohromná masa známek ostatních, ve své podstatě naprosto plebejských, patřících ve své době k běžným a levným československým známkám.

Pro potvrzení této skutečnosti nemusíme ani pracně bádát v inzertních rubrikách dobového filatelistického tisku, stačí nám k tomu pouhá logická úvaha, opřená o nákladová čísla jednotlivých hodnot emise, uveřejněná například v Monografii čs. známek [11]. Jakkoliv si uvědomujeme, že nákladová čísla byla a jsou od počátku předmětem dohadů a spekulací, pro hrubou představu nám tyto (byť jistě nepřesné) údaje postačí.

V tabulkách je tu uváděno celkem 121 samostatných nákladových čísel o celkovém součtu bezmála 21 milionů exemplářů. Z nich 74 (tedy přes 60 %) jistě patří nebo tehdy patřilo k těm běžnějším - nalézáme tu 37 hodnot vydaných v nákladu v řádech desetitisíců, 32 zhruba v řádech statisíců a pět dokonce v nákladu přes milion (z nich jedna hodnota má náklad dokonce přes dva a čtvrt milionu kusů). I když část z těchto známek byla poštou prodána až v průběhu let (prodej byl filatelistickou přepážkou ukončen až v dubnu 1928 [12]), není možno pominout skutečnost, že pro svůj masový náklad jistě tvořily běžně dostupný materiál, hojně zastoupený ve sbírkách tehdejších filatelistů, jehož se spekulativní zájem pro uvedení značný objem nemohl výrazněji dotýkat.

Budeme-li za vzácnější považovat jen známky vydané v nákladu pod deset tisíc kusů, pak takových v emisi bylo podle [11] sice celých 47, ale jejich celkový náklad činil pouze něco přes (samozřejmě jen údajných) 83 tisíc kusů, což jsou jen necelé čtyři desetiny procenta z celkového nákladu emise.

Část třetí,

v níž se podíváme na dvě obálky

Obálky - jak se o nich píše ve zkoumaném článku

Důležitou část článku ing. Pittermanna tvoří popis dvou „celistvostí“, jejichž „společnou vlastností je, že jsou vyplaceny výhradně známkami z emise PČ 1919, přičemž čtyřkorunová a desetikorunová známka se na nich vyskytuje také jako varianta na žilkovaném papíře. Pravost známek na žilkovaném papíře je na rubové straně obálek písemně potvrzena jedním z význačných znalců, působících v době jejich vzniku. V průběhu let ...

⁷⁾ Článek ing. Pittermanna byl do Filatelie převzat z katalogu Národní výstavy poštovních známek Holešův '99 a obě tato jeho otisknutí jsou nejen zdrojem informací pro současné čtenáře, ale v budoucnu mohou být (a jistě i budou) pramenem studia pro další badatele a publicisty. Z obou těchto hledisek jsou jakékoliv nepřesné či dokonce zavádějící formulace přirozeně naprosto nežádoucí (což samozřejmě platí i obecně).

se řada zahraničních znalců vyjádřila k pravosti obou známek na žilkovaném papíře negativně a ke stejnému závěru jsme dospěli také společně s Ing. J. Karáskem, i když jsme celistvosti posuzovali zcela odděleně.

Tímto konstatováním by celá záležitost mohla skončit, kdyby nebylo několika zarážejících okolností a pozoruhodných závěrů, k nimž dopíváme při podrobném zkoumání obálek a sledování všech podstatných souvislostí. Obálky nesou totiž celou řadu velmi autentických znaků, dovolujících konstatovat úzkou vazbu na aktéry celé přetiskové akce PČ 1919.

Po tomto slibném úvodu však bohužel nenásleduje žádný důkaz pravdivosti uvedených tvrzení. Autor pouze prohlašuje, že „adresát zásilek byl zcela průkazně jedním z významných filatelistů té doby, známým jak v Praze, tak ve Vídni“ (s hanbou musím přiznat, že já jsem o něm v životě neslyšel ani nečetl, ale samozřejmě nemusím znát všechno) a dále konstatuje, že „Adresa dopisů je rovněž autentická a dům č. p. 986 lze dodnes nalézt. Stojí v poněkud méně vzhledném stavu v Opletalově ulici, u Senovážného náměstí.“ Celá pasáž pak končí tajuplně znějící větou: „Velmi zajímavý je rukopis adresy, dovolující na základě charakteristických znaků písma s poměrně vysokou pravděpodobností označit jeho autora.“ Bohužel se opět nedozvídáme, kdo by to měl být a hlavně jaký pozoruhodný závěr bychom z této informace mohli vyvodit.

Po několikerém přečtení zmíněného odstavce jsem nabyl dojmu, že nejasné formulace a tajuplné náznamy o úzké vazbě na aktéry celé přetiskové akce PČ 1919 v nás mají především vzbudit dojem, že pro tyto nejmenované osoby nebylo nemožné opatřit si známky na žilkovaném papíře, s přetisky provedenými „z individuálně sestaveného štočku, a to ze zásoby liter připravovaných v tiskárně Haase pro výrobu vlastních tiskových forem“, o nichž bude řeč zanedlouho.

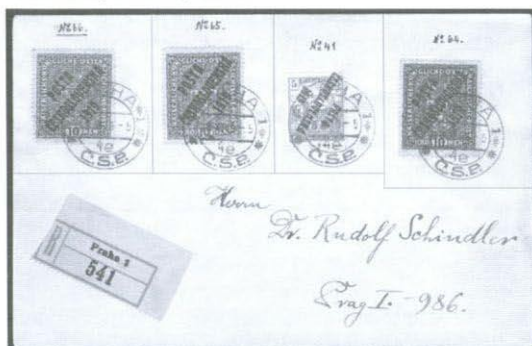
Obálky - jak jsme je prostudovali my

Abychom se ke zmíněným obálkám a známčkám na nich nalepeným mohli vyjádřit, vypůjčil jsem si je od jejich majitele, a měl jsem tedy příležitost je podrobně prostudovat.

Jde o dvě stejné dopisní obálky rozměru 180 x 115 mm, zhotovené z nažloutlého papíru. Obě mají podobnou úpravu, jak je vidět na ilustracích.

Na první obálce jsou umístěny tři čtyřkorunové známky, odleva: světlá široká s přetiskem II. typu,

žilkovaná s padělaným přetiskem zdánlivě I. typu a světlá úzká s přetiskem I. typu. Obálka je na třech stranách (svisele a nahoře) rozříznuta a všechny známky jsou z ní odlepeny a nyní jsou připevněny filatelistickými nálepkami.

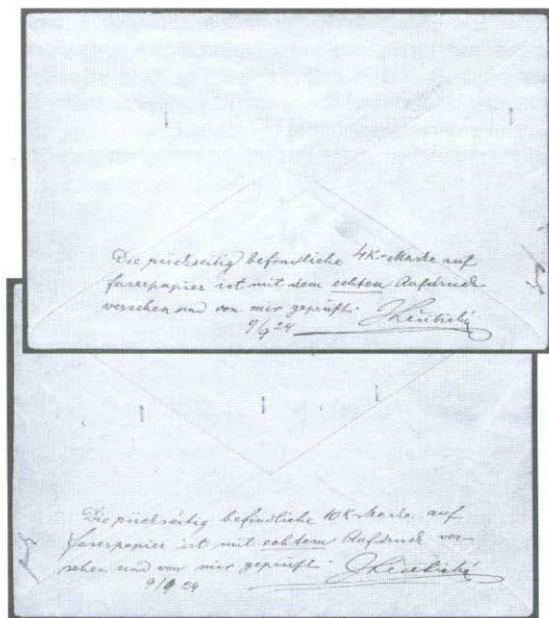

Na druhé obálce jsou nalepeny tři známky 10 K, odleva: žilkovaná s padělaným přetiskem zdánlivě I. typu, světlá s přetiskem I. typu a tmavá jasný tisk s přetiskem I. typu; dále je na obálce nalepena známka 5 f ženci stejné emise s převráceným přetiskem.

Každá známka na obou obálkách je samostatně orazítkována denním poštovním razítkem Praha 1 - 4e, s datem 28. 12. 1919 v černé barvě, na první obálce s hodinovým údajem 8, na druhé 5. Všechna razítka jsou silně protlačena až do zadní strany obálek. Obě obálky jsou opatřeny R-nálepkou pošty Praha 1, první s číslem 539 (v ní je dále tužkou rukou vepsáno „205“), druhá s číslem 541, obě na žlutém papíru s červeným a modrým tiskem. Na obou obálkách je černým inkoustem rukou napsána stejná adresa. Nad všemi sedmi známkami je rukopisně tmavě modrým inkoustem uvedeno jejich číslo podle katalogu Senf (pouze u známky 5 f Ženci je uvedeno nesprávné číslo patřící ve skutečnosti známce 5 h Koruna). U tří známek (první zleva u první obálky a první dvě zleva u druhé obálky) je pod tímto číslem viditelná částečně vygumovaná původní poznámka stejného znění, provedená tužkou, ale odlišným rukopisem. Ve všech sedmi otiscích poštovního razítka je otištěna značka ve tvaru hvězdičky v šedo-černé barvě, u čtyř z nich (všechny hodnoty 4 K a dále 10 K na žilkovaném papíře) ještě značková značka „Lý“ (Lešetický) v modrofialové barvě. Na dolním okraji první obálky je rukopisný text I. Tag = 12. Dez. 1919 / Stempel = 28. Dez. 1919, provedený černou tužkou.

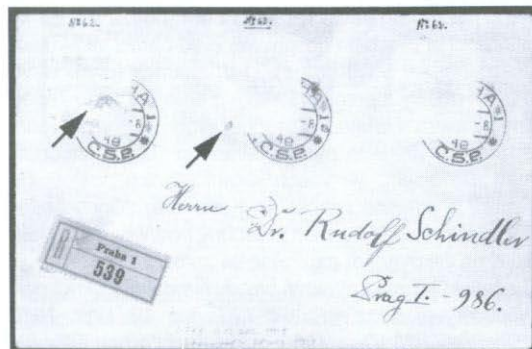

Na zadní straně obou obálek je rukopisně černým inkoustem uvedeno prohlášení (v němčině) o pravosti příslušné známky na žilkovaném papíru, datované 9/9 24 (u druhé obálky původně 9/8 24 přepsané na 9/9 24) a podepsané J. Lešetickým. Dále je zde v místě každé na obálkách nalepené známky - s výjimkou známek na žilkovaném papíru - v černé barvě otištěna znalecká značka německého znalce M. Mahra (MAHR BPP, celkem 5 otisků). Na svislé straně obou obálek je dále modrým inkoustem podepsána mně neznámá osoba.

Na žádné ze tří známek hodnoty 4 K, které jsou z obálky odlepeny, nejsou zezadu žádné znalecké, majetnické či jiné značky.

V levém dolním rohu místa nalepení známky 4 K na žilkovaném papíře je na obálce částečně rozptýleně zrcadlově převrácený obtisk značky „Lý“ v modrofialové barvě (naprosto stejné, jakou mají tři značky „Lý“ otištěné na obálce vedle známek), na samotné známce je po této značce jen téměř neznatelná stopa. V místě nalepení první čtyřkorunové známky (levý horní roh obálky) se nacházejí stopy po manipulaci, nejspíše po stržení něčeho, co bylo na papíru obálky původně nalepeno a co zde zanechalo jednak tři větší ztenčená místa v papíru obálky, a dále výrazné, plastické stopy světle modré barvy; na samotné známce však podobné stopy nejsou.

Všechny známky nalepené na druhé obálce jsou přilepeny celou plochou, pouze levý dolní roh známky 10 K na žilkovaném papíru je z malé části odlepen a v jeho místě je na papíru obálky zrcadlově převrácený obtisk značky „Lý“ v modrofialové barvě, na samotné známce však po této značce není žádná viditelná stopa.

Při podrobnější prohlídce přední části obou obálek jsou jasně patrné tužkou provedené rovné čáry, tvořící rámeček kolem každé z nalepených známek, které se někdo snažil odstranit gumováním (na ilustraci na str. 7 jsou zvýrazněny).

Co na to vy - co na to já - a co na to literatura?

O obálkách teď tedy víme asi vše podstatné, co jsme jejich prohlídkou mohli zjistit. Ve správné detektivce by se na tomto místě řeklo, že všechny poznatky leží na stole, a autor by nechal čtenáře chvíli hádat, co z nich lze vyvodit. Samozřejmě i vy teď můžete na chvíli přestat číst a zamyslet se nad tím, jak to asi s obálkami bylo. Pokud vás napadne něco zajímavého, napište nám o tom!

A jak se na obálky dívám já sám? Domnívám se, že věci se sběhly takto: Na počátku byly dvě obálky a sedm známek, z nichž mělo vzniknout sedm výstřiků, jejichž rozměry si majitel na obálky pečlivě vyznačil tužkou. Odhaduji, že se tak stalo někdy počátkem dvacátých let, nejspíš ne později než v září roku 1924 (ani to však není vyloučeno). Po nalepení známek do předkreslených okének se majitel odebral na pražskou hlavní poštu, kde u filatelistické přepážky (razítko Praha 1 - 4e používala filatelistická přepážka) požádal o pečlivé orazítkování z ochoty, u každé známky zvlášť, a to razítkem se zpětně přetočeným datem. Obálek měl sebou nejspíš víc než uvedené dvě, o čemž svědčí jednak mezera mezi pořadovými čísly na nich nalepených R-nálepek (které mu tam zřejmě rutinně nalepil ochotný úředník a mezi nimiž chybí jedno číslo), ale především rozdílný údaj označení hodiny v datovém můstku razítka (u obálky s nižším číslem R-nálepek je vyšší - 8, zatímco u obálky s vyšším číslem R-nálepek je naopak nižší - 5). To si lze snadno vysvětlit tím, že pro obálku razítkovanou mezi těmito dvěma (byly na ní nalepeny nejspíš známky jiné emise, možná letecké 1920) bylo požadováno jiné zpětně nastavené datum a při opětovném přetáčení razítka už nebyl časový údaj nastaven stejně. Zda už tehdy byly na obálkách nadepsány adresy, si netroufám soudit, ale spíše ano, což se dá odhadnout z podoby

predkreslených rámečků u druhé z obálek (pravý je díky většímu místu nad adresou poněkud vyšší). O samotných rámečcích se domnívám, že byly na obálky narýsovány ještě před orazítkováním známek, protože v opačném případě by u druhé obálky linky nejspíš nevedly tak těsně kolem razítka. O původním záměru zhotovit výstřižky svědčí i katalogová čísla napsaná inkoustem nad každou známkou. Nápadné je umístění značek „Lý“ vedle nalepených známek; značka u poslední čtyřkorunové známky svou polohou dokonce budí dojem, že byla na obálku otištěna ještě před orazítkováním. Obě známky na žilkovaném papíru byly ještě před nalepením na obálky opatřeny značkou „Lý“ v dolním rohu rubové strany, která v té době byla (minimálně v místě otištěné značky) opatřena lepem. Po navlhčení lepu a nalepení známek se značka zrcadlově obtiskla na papír obálky; při odlepování známky 4 K (a rohu známky 10 K) došlo ke smytí zbytku lepu z rubu známky a tím i k odstranění značky, po níž tak zůstala pouze stopa na papíru obálky. Z důvodu, který neznáme, nakonec k rozstříhání na výstřižky nedošlo, obálky zůstaly vcelku a mělo tomu tak být i v budoucnu, o čemž svědčí způsob, jakým dal majitel znovu ověřit (údajnou) pravost obou žilkovaných známek (rukopisné prohlášení J. Lešetického přes celou šířku zadní strany obálek). Zbývalo už jenom vygumovat predkreslené rámečky, protože však byly tužkou vyryty příliš silně, zůstaly po nich viditelné stopy.

Jistě je zbytečné zdůrazňovat, že celý kontakt s poštovní přepravou se v případě obou obálek samozřejmě omezil jen na několik okamžiků, po které spočívaly na razítkovací podložce filatelistické přepážky. Znamky (zejména u druhé obálky) na nich nalepené (i bez obou padělků) totiž už tehdy byly tak drahé (a navíc s největší pravděpodobností už dávno neplatné), že o skutečném podání k poštovní přepravě nemůže být ani řeči.

O tom, že naše verze bude asi pravdivá, a o tom, že zdaleka nepůjde o ojedinělý případ, svědčí i výmluvné konstatování Hirschovy a Fraňkovy Monografie [18]: „Vady známek, zejména poškozený kliš, prodřená místa, zlomeniny papíru, skvrny, trhliny a pod. bývají zakrývány tím způsobem, že ze známek neupotřebných, svojí jakostí méněcenných (a rovněž i z padělků - pozn. aut.), bývaly vyráběny t. zv. upotřebené, a sice nalepením na výstřižky papíru a orazítkováním tak, aby bylo razítkem vadné místo zakryto. Tomuto klamání sběratelů byla dlouho nápomocna pošta (filatelistická přepážka), která až do září 1930 opatřovala pravým avšak běžným razítkem nejen známky z oběhu vzaté, ale ochotně vyhovovala přáním ohledně razítkového data. ... Většina známek nejen na výstřižcích, ale i obálekách a dokonce na cenných dopisech byla razítkována z ochoty. Pokud se tak však dělo zpětným datem po uplynutí jejich platnosti, sluší považovati takové známky za zfalšované. V důsledku toho možno prohlásiti, že razítko na známkách tohoto vydání není ani dokladem skutečného použití, ani důkazem pravosti, jelikož poštovní úředník nemohl při razítkování známek zkoumatí pravost přetisků na známkách, předložených k orazítkování. ... Razítka Praha 1 se

značkou 4e je od filatel. přepážky.“ O osm stran dále autoři považují za nutné se k otázce znovu vrátit a uvádějí: „... budiž znovu zdůrazněno, že pravé razítko není nikdy ani tím nejmenším dokladem pravosti známky (přetisku), neboť razítkování ... (případně se zpětným datem) ... prováděly pošt. orgány na žádost stran, aniž by se vůbec staraly o ... pravost známek.“

Část čtvrtá,

zaostřená na známky

Konečně známky!

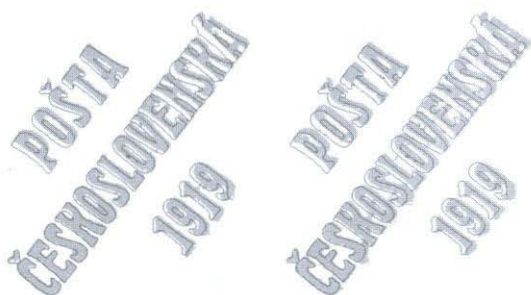
A tak se pomalu dostáváme k tomu nejdůležitějšímu - k oběma známkám na žilkovaném papíru, o něž v celém příběhu jde vlastně nejvíc. O nich ing. Pittermann říká toto: „K nejzajímavějším zjištěním však dospíváme při podrobném studiu známek. ... Na první pohled zarážející je (u známek na žilkovaném papíru) nepřijemně vysoká dokonalost přetisku ve srovnání s originálem. ... Soulad kolmicové zkoušky s originály je mimořádně dobrý a pro ty, kdo občas přicházejí do styku se statistickými hodnoceními výsledků měření, je nutno říci, že ho bylo dosaženo na velmi vysoké hladině významnosti. Sám tento fakt by však nemusel být alarmující, pokud bychom připustili vysokou dokonalost reprodukční techniky, s níž by musel být potencionální padělek reprodukován (podotkneme však, že v dobách vzniku obou celistvostí byly takové reprodukční metody jen velmi obtížně dostupné, ne-li nedosažitelné). Z vyobrazení je tedy zřejmé, že zatím jediným základním nesouhlasným znakem u obou známek je poloha a úhel přetisku, které se v obou případech od originálu nápadně liší. Sám tento fakt je tedy v souladu s dosavadní znaleckou praxí postačující pro označení sledovaných známek za padělky, a z těchto důvodů všichni z nás, kdo známky posuzovali, vyřklí svůj verdikt.“

Všechny tyto věty znějí velmi vědecky, a pokud jsem je správně pochopil, jejich smysl je asi tento: autorovi po pečlivém měření oba přetisky připadají silně podobné přetiskům pravým, což mu připadá divné, protože tehdy by se padělky tak shodné s originály daly jen těžko udělat (a možná vůbec ne). Dobrý dojem kazí jenom úhel přetisků, který je od originálů nepřehlédnutelně odlišný, a proto všichni, kdo známky dosud zkoušeli, je označili za padělky.

Rozdělme si teď tvrzení obsažená v textu ing. Pittermanna na tři části - na otázku shodnosti zkoumaných přetisků s přetisky zaručeně pravými, dále na otázku dosažitelnosti reprodukčních možností pro případný vznik padělků v té době a konečně na otázku významu úhlu přetisku při určování jeho pravosti.

Porovnání přetisků

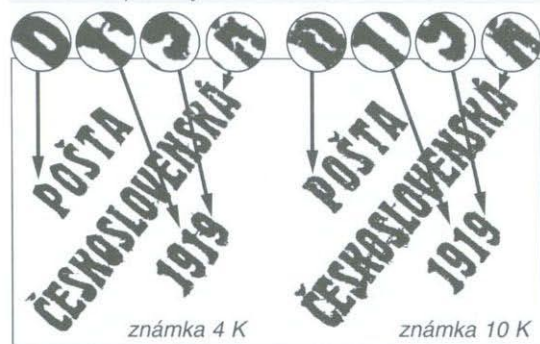
Obě zkoumané známky jsem samozřejmě také proměřil a rovnou musím říci, že podle mého názoru u nich o „nepřijemně vysoké dokonalosti přetisku ve srovnání s originálem“ nemůže být ani řeči. Oba padělané přetisky mi ve srovnání s přetisky pravými připadají naopak značně rozdílné - jak je ostatně na následující straně dobře vidět na ilustraci.

Na ní plný tmavý přetisk pochází ze zkoumané známky 4 K (vlevo) resp. 10 K (vpravo) na žilkovaném papíru, přetisk provedený obrysovou tenkou linkou pochází ze známky zaručeně pravé. Položíme-li pomocí počítače falešný a pravý přetisk na sebe, na zvětšenině jasně vidíme odchylky v délce jednotlivých řádek, jejich vzájemném postavení i šíři druhé vodorovné mezery. (Jen na okraj a zcela mimo problematiku řešenou tímto článkem podotkneme, že už samy tyto znaky jsou jasným důkazem toho, že přetisk na žilkovaných známkách nemůže pocházet ze streetypu, jimiž byly pravé známky přetiskovány.)

Nejde přitom o metodu nijak novou. Podobný způsob srovnávání zkoumaných přetisků s přetisky zaručeně pravými už ve 30. letech doporučovali například znalci tehdejší Zkušebny Tribuny filatelistů E. Hirsch, J. Franěk a J. Mrňák, kteří sice tehdy samozřejmě neměli k dispozici počítač, ale stejnou (ne-li lepší) službu jim prokazoval obyčejný projektor, jímž si zkoumanou známku promítli ve velkém zvětšení a její přetisk pak porovnali s obrysem přetisku zaručeně pravého, zakresleným na průhledné fólii. [19]

A když už máme obě (padělané) známky před sebou, podívejme se na jejich přetisky podrobněji. Na první pohled zaujme už jejich barva, která je v porovnání s barvou přetisků ostatních známek nalepených na obálkách o poznání lesklejší. Rozdílná je rovněž podoba okrajů jednotlivých písmen a číslic obou zkoumaných přetisků (tak zvaná fuláž) ve srovnání s přetisky zaručeně pravými. Porovnejme však oba zkoumané přetisky i mezi sebou.

Na zvětšeném obrázku dobře vidíme, že některé detaily okrajů jejich písmen se nám jeví různě, což je v kontextu tvrzení zkoumaného článku (o dohledání jednotlivých písmen) nepochybně zajímavá skutečnost.

Reprodukční technika

V otázce možnosti zajistit „... vysokou dokonalost reprodukční techniky, s níž by musel být potencionální padělek reprodukován (podotkneme však, že v dobách vzniku obou celistvostí byly takové reprodukční metody jen velmi obtížně dostupné, ne-li nedosažitelné ...)“, s ing. Pittermannem nesouhlasím už vůbec. Počátkem 20. let, kdy popisované padělky nejspíše vznikly, byla totiž právě tato technika dostupná zcela běžně, rozhodně nesrovnatelně běžněji než dnes. Je známou věcí, že má-li padělek k něčemu vypadat, musí být především zhotoven stejnou tiskovou technikou jako originál - v našem případě tedy knihtiskem. A právě knihtisk v té době patřil k nejběžnějším tiskovým technikám a knihtiskárna byla skoro v každém malém městě. Černé barvy bylo samozřejmě také dost (mimořadně, všimli jste si, jak málo padělků přetisků je v barvě modré či černozelené?, důvod je přitom jediný - tyto barvy se padělatelům na rozdíl od obyčejné černé tak snadno napodobovat nedařilo), a tak byl celý postup poměrně jednoduchý.

Padělatelé například mohli vyfotografovat pravý přetisk (nejsnadněji ze zkusmého otisku na lístku papíru) a z následně zhotoveného zinkografického štočku tisknout na jednotlivé známky či bloky. Nebyla to však možnost jediná. Ještě jednodušší totiž bylo zhotovovat padělky přímo ze sazby. Mohli však padělatelé mít takovou sazbu vůbec k dispozici?

Je všeobecně známo, že pro zhotovení přetisku byla v tiskárně Haase použita sazba Herold. O té se v Muzikově typografické monografii Krásné písmo [20] říká: „Se zvláště pěkným příkladem groteskantiky ... se setkáváme dodnes v písmu Herold berlínské písmolijny A. Berthold A. G.

z roku 1901 a v úzké a světlé variantě z roku 1904. Tato robustní 'blokantika', jak by bylo možné rovněž toto písmo označovat pro jeho, zejména ve větších stupních patrnou přibuznost s t. zv. blokem, je stále ještě hojně zastoupena ve vzornících kdejaké naší tiskárny a stále občas podnes přispívá k nízké celkové grafické úrovni našich typografických plakátů. Není to ovšem zcela vinou pouze tohoto písma, kterému naopak nelze nepřiznat, že svou kresbou velmi slohově vyjadřuje svou dobu. ...taková písma by měla být z našich sazárůn dávno odstraněna a uložena v typografickém museu...“

Část pátá,

*kdy jsme konečně na dohled od cíle
a začíná jít skutečně do tuhého*

Uvážíme-li, že uvedená publikace byla vydána v roce 1958, a ještě tehdy byla sazba Herold „*hojně zastoupena ve vzornících kdejaké naší tiskárny*“, můžeme se nad úvahami o nedosažitelnosti „*takové reprodukční metody*“ jenom poušmat.

Snadnou dostupnost písma Herold mi ostatně potvrdil i pražský filatelistický obchodník a aukcionář Jiří Majer, původně vyučený typograf - ruční sazeč, který se s tímto písmem jako ruční sazbou setkával v tehdejších tiskárnách dokonce ještě v polovině 60. let.

A právě sazba Herold byla podle mého názoru - ale i podle názoru ing. Pittermanna - použita ke zhotovení přetisků na obou zkoumaných známkách. A tím už se blížíme k zásadní otázce dnešního článku - zda tato sazba pocházela „*ze zásoby liter připravovaných v tiskárně Haase pro výrobu vlastních tiskových forem*“, či z jiného zdroje. K odpovědi se dostaneme zanedlouho; prozatím jsme si ukázali, že možností bylo rozhodně víc.

Úhel přetisku

Odlišná poloha a úhel přetisku u zkoumaných známek byly podle ing. Pittermanna vlastně „*zatím jediným základním nesouhlasným znakem*“ a už jejich existence postačily k označení obou přetisků za padělky. Můj názor je přitom právě opačný - za základní nesouhlasné znaky v popsaném případě považuji zejména značnou odlišnost samotného přetisku od originálu; polohu a sklon přetisku považuji za věc druhotnou. Z praxe i literatury [např. 21] přece víme, že vzácnější a zejména ojedinelé se vyskytující hodnoty byly mnohdy přetiskovány tak, že byly po jednom kusu či v páskách nebo malých blocích vlepovány do neúplných archů jiných hodnot a tím mohlo dojít k jejich odlišnému postavení v tiskovém stroji (což se však někdy dělo i u známek zcela běžných). Proto, i když naprostá většina přetisků má standardní polohu a sklon, z pouhé jejich odlišnosti není možno usuzovat na pravost přetisku.

Pro přesnost připojme ještě malou poznámku. Ing. Jan Karásek (ve zkoumaném článku uváděný jako znalec vyjadřující se k pravosti přetisků) mi k této věci sdělil: „*Polohu a úhel přetisku u ojedinelé se vyskytující známky emise PČ 1919 nepovažují za jakkoliv důležitá a podle mého názoru rozhodně nemohou ovlivnit rozhodnutí, zda jde o pravou známku nebo padělek.*“ Toto stanovisko je však v **naprostém rozporu** s tvrzením zkoumaného článku, v němž ing. Pittermann uvádí doslova: „*... zatím jediným základním nesouhlasným znakem u obou známek je poloha a úhel přetisku, které se v obou případech od originálu nápadně liší. Sám tento fakt je tedy v souladu s dosavadní znaleckou praxí postačující pro označení sledovaných známek za padělky, a z téhož důvodu všichni z nás, kdo známky posuzovali, vyřkli svůj verdikt.*“

Všechno, co jsme si až dosud řekli, bylo sice zajímavé, ale proti zjištěním uvedeným v této kapitole jde v podstatě o okrajové a zanedbatelné drobnosti. To nejdůležitější, proč se článkem ing. Pittermanna tak obsáhle zabýváme, je totiž obsaženo v následujícím textu, který z něj citujeme doslova:

„Zůstává však stále k vysvětlení několik 'maličkostí', které, jak dále ukážeme, mohou velmi výrazně ovlivnit naše další nazírání na celou emisi PČ 1919. První z nich - ta méně podstatná - je, že při další analýze zjistíme, že všechny známky nalepené na obálkách byly předtím znalecky ověřeny! Proč a čemu pak skutečně mělo jejich umístění na obálkách sloužit? Druhou a podstatnější z oněch 'maličkostí' je však zjištění, že každé z jednotlivých písmen přetisku, použitých na obou známkách, lze prokazatelně dohledat na jednotlivých známkových polích běžných známek, pocházejících z kompletních přetiskových desek vyrobených v tiskárně Haase pro přetiskování měditiskových hodnot velkého státního znaku. Problém je jediný: nikdy je nedohledáme všechny společně na jediném známkovém poli, naopak, jsou roztroušena na různých známkových polích. K tomuto zjištění mi posloužila metoda identifikace, již mistrně použil Jan Mrňák ve svém dávném a v literatuře citovaném sporu o pravosti přetisku PČ 1919, a to jak na jedné z žilkovaných hodnot, tak na provizorních leteckých známkách.“

Ač se to možná na první přečtení nezdá, osobně tento odstavec považuji za nejdůležitější část zkoumaného článku. Podobný názor má nejspíš i sám ing. Pittermann, když v hodnocení svých údajů volí formulaci „*mohou velmi výrazně ovlivnit naše další nazírání na celou emisi PČ 1919.*“

Ovšem každá věc má vedle líce i svůj rub; pokud by se totiž naopak ukázalo, že jednoznačně formulovaná tvrzení ing. Pittermanna pravdivá nejsou, byla by to pro znalce jeho postavení samozřejmě naprostá blamáž. O to obdivuhodnější je pak odvaha, s jakou ve jménu svých nových poznatků nese kůži na trh.

Jak jsme si tedy řekli, obsahují ty dvě desítky citovaných řádků mnoho závažných údajů, jejichž přezkoumání si vyžádá čas a prostor. Abychom předešli nepřehlednosti, rozdělme si teď text na jednotlivé části a ke každé z nich se vyjádříme samostatně.

Znalecké značky

Nejnsnadnější práci budeme mít s první částí, v níž se hovoří o znaleckých značkách, kterými měly být známky před nalepením na obálky opatřeny. Ačkoliv se ve zkoumaném článku tvrdí doslova: „*... při další analýze zjistíme, že všechny známky nalepené na obálkách byly předtím znalecky ověřeny!*“, už letmou prohlídkou lze zjistit, že to **není pravda** (jak je ostatně vidět na obrázku na straně 8). Ze známek 4 K, které jsou z obálky odlepeny a lze je tedy snadno prohlédnout, má pouze jedna (na žilkovaném papíru) jen

téměř neznatelnou stopu po smyté značce „Lý“ v modrofialové barvě a dvě další známky nejsou ověřeny vůbec. Všechny známky na druhé obálce jsou přilepeny celou plochou, takže nelze zjistit, zda byly ověřeny; pouze známka na žilkovaném papíře má odlepený levý dolní roh, pod nímž je na obálce zrcadlově převrácený obtisk značky „Lý“ v modrofialové barvě, sama známka však žádnou značku nemá. Zdá se tedy, že na rozdíl od tvrzení zkoumaného článku byly před nalepením ověřeny pouze obě známky na žilkovaném papíru (obě značkou „Lý“).

Odpověď na otázku, proč se tak stalo, je podle mne jednoduchá - znalec (už jsme se zmínili, že šlo o J. Lešetického) prostě ověřil pravost neupotřebených známek (v našem případě tedy padělků), které (jak už jsme si rovněž vysvětlili) měly být později použity k výrobě výstřížků. Z tohoto plánu se však uskutečnila jen první část a z důvodu, který neznáme, nakonec obálky zůstaly nerozstříhány.

A když už jsme u J. Lešetického - při vši úctě k jeho nepopíratelně obrovským zásluhám o naši filatelii - jako znalec příliš neuspěl a mnoha svými nesprávnými výroky zejména o pravosti přetisků PČ 1919 (a dalších emisí) se nakonec naprosto zneemožnil. Není dnes naším úkolem, abychom se jeho znaleckou činností na tomto poli zabývali podrobněji, spokojme se tedy malým citátem z Československé filatelie z roku 1947, kdy už vášně dávno vychladly, Lešetický byl jedenáct let mrtvý a pisatel se jistě alespoň trochu snažil řídit heslem „o mrtvých jen dobře“. *„Dnes už nikomu ani nenapadne přikládat Lešetického značce nějakého významu, sotva si však kdo uvědomí, kolik nervového vypětí bylo třeba, než se filatelická veřejnost dala přesvědčit, že někdo, 'kdo při tom byl', kdo napsal 'monografii' a kdo napsal stovky filatelistických článků, zkoušení opravdu ani za mák nerozuměl.“* [22]

Výskyt Lešetického značek na zadní straně obou padělaných známek, zmíněný ing. Pittermannem, však pro naše zkoumání jistý význam přece jen má, i když, jak jsme si právě ukázali, není prázdňným důkazem jejich pravosti. Je ale další indicií, že obě obálky musely být ve skutečnosti orazítkovány později, než je na nich uvedeno.

Začátek Lešetického zkušební činnosti pro emisi PČ 1919 se totiž datuje zhruba až vydáním jeho brožury 'Monografie PČ 1919', která však vyšla až „koncem prvního čtvrtletí 1920“.⁸⁾ [23] A to je o plného čtvrt roku později než datum uvedené v razítkách obou obálek...

Mrňákova metoda identifikace

Nyní na chvíli přeskočme nejdůležitější tvrzení Pittermannova článku (o jednotlivých písmenech přetisku na žilkovaných známkách, dohledaných na archích běžných známek) a podívejme se na metodu, kterou toho bylo dosaženo.

V článku [1] se o tom říká doslova: *„K tomuto zjištění (údajně shodnosti písmen - pozn. aut.) mi posloužila metoda identifikace, již mistřem použil Jan Mrňák ve svém dávném a v literatuře citovaném sporu o pravosti přetisku PČ 1919, a to jak na jedné z žilkovaných hodnot, tak na provizorních leteckých známkách.“* Autor má nepochybně na mysli spory mezi znalci R. Gilbertem a J. Mrňákem (podporovaným E. Hirschem), v nichž se prokázalo, že známky, jež Gilbert označil jako pravé, byly ve skutečnosti padělky. Zejména druhý zmíněný případ byl ve své době (v roce 1942) velkou senzací a soudní spor, v němž vyústil, obšírně komentovaly nejen filatelistické časopisy, ale i denní tisk.

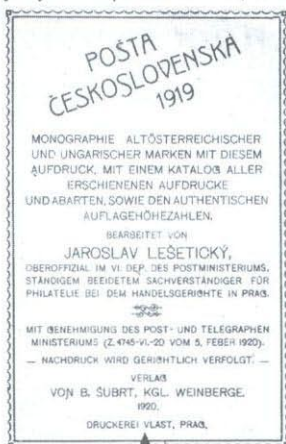
Ve stručnosti - šlo o to, že znalec Gilbert prohlásil za pravou známku 4 K Flugpost s přetiskem PČ 1919, kterou později znalec Mrňák identifikoval jako padělek a na zadní straně ji označil nesmazatelným razítkem FALSUM. Majitel známky se obrátil znovu na R. Gilberta, který na známku vystavil atest pravosti, v němž současně konstatoval, že známka byla Mrňákovým označením zcela znehodnocena. Majitel známky na základě toho žaloval J. Mrňáka o náhradu škody ve výši 19.000 K. Spor se odbyval u krajského soudu civilního v Praze a podrobnosti o něm si můžeme přečíst například v článku Spor o pravost 4 K letecké „P.Č. 1919“, otištěném téhož roku v Tribuně filatelistů [24].

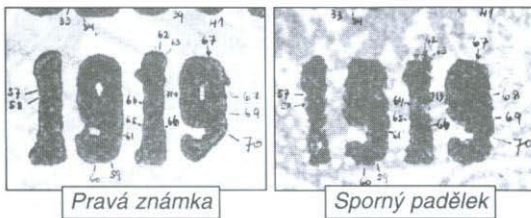
Podle rozsudku, uveřejněného např. v [19], obhajoval znalec Gilbert pravost sporného přetisku zejména na základě celkem 71 detailů v obrysech jednotlivých písmen a číslic, které označil jako zcela shodné s detaily na přetiscích zaručeně pravých.

Tuto jeho metodu můžeme vidět na fotografických zvětšeninách obou přetisků (padělaného /obr. nahoře/ a zaručeně pravého /obr. na str. 1/), na nichž ony detaily vyznačil a pečlivě očísloval. (Originály fotografií, které sloužily jako důkaz žaloby a na zadní straně jsou opatřeny kolíkem a razítkem soudu, jsou nyní uloženy ve sbírkách Poštovního muzea v Praze.)

⁸⁾ V Českém filatelistovi je sice oznámení o vydání otištěno už 15.2. 1920 [31], dopis ministerstva pošt a telegrafů z konce února 1920 [30] však výslovně uvádí, že k vydání dojde „během několika dnů“.

Pravá známka

Sporný padělek

Mrňákovo vyjádření k tomuto způsobu identifikace přetisků nalezneme v [24]. „Zkoušení známek P. Č. 1919 není v podstatě nic jiného, než zkoušení přetisků. Je to práce poměrně snadná pro toho, kdo ovládá veškeré poznatky, vztahující se k technické stránce přetisku. ... Promítnutému velkému zvětšení a porovnání s přesně zvětšenými šablonami přisuzují rozhodující význam. U sporné 4 K letecké známky bylo zkoušení obzvláště snadné, neboť přetisk vykazoval velmi četné odchylky od známek pravých. Byla to zejména odlišná poloha slova POŠTA vůči slovu ČESKOSLOVENSKÁ, která jednoznačně svědčila o padětku. ... Také ostatní kritéria (způsob a barva přetisku) jasně prokazovala pokoutní původ přetisku. Svědomitý zkušební znalec musí podle mého názoru věnovati hlavní pozornost srovnávání známky zkoušené se známkou pravou. Najde-li byt i jediný podstatný rozdíl, nemůže s dobrým svědomím známku prohlásiti za pravou. ... Myslím, že jsem dosti podrobně objasnil, proč jsem se původně nezabýval tak podřadnými úkazy, jakými jsou okraje písmen, nahodilé nepravidelnosti nebo náhodné shody. Při zkoušení není významné to, v čem se sporný přetisk zdánlivě shoduje s přetiskem pravým, nýbrž to, v čem se od něho liší. Liší-li se tak nápadně a v tak zásadních věcech, jako tomu bylo u známky 4 K letecké, pak je další veškeré zkoumání pouhým mařením času. Do podrobností kresby písmen, charakteristiky okrajů a studia barvy se pouštím jen tehdy, když zkoušená známka nevykazuje oproti originálu žádných měřitelných rozdílů, přes to však vzbuzuje jakési podezření. Zkoumání mikroskopem je pro zjišťování pravosti přetisků 'P. Č. 1919' bez významu, zkoumání křemennou lampou pak u černých přetisků nepřichází vůbec v úvahu.“ (Zvýraznění částí textu je převzato z původního článku v Tribuně filatelistů - pozn. aut.).

Z popsaných přístupů obou znalců jasně vyplývá, že R. Gilbert se ubíral cestou vyhledávání shodných detailů, zatímco J. Mrňák postupoval naopak cestou vylučovací.

Hovoří-li pak ing. Pittermann o „metodě identifikace, již mistrně použil Jan Mrňák“, a na jejímž základě pak on dospěl ke „zjištění, že každé z jednotlivých písmen přetisku, použitých na obou známkách, lze prokazatelně dohledat na jednotlivých známkových polích běžných známek, pocházejících z kompletních přetiskových desek vyrobených v tiskárně Haase pro přetiskování měditiskových hodnot velkého státního znaku“, nemohu se ubránit dojmům, že si obě popsané metody prostě popletl a nepoužil postupu Mrňákova (který okraje písmen při zkoumání nazval doslova

podřadnými úkazy), ale naopak metody Gilbertovy. Ta ovšem v popisovaném případě úspěch nepřinesla, protože soud spornou známku prohlásil jednoznačně za padělek, žalobu na Mrňáka zamítl a žalobci uložil úhradu soudních výloh.

Malá poznámka o tiskové desce

Ve srovnání se závažností otázek, k jejichž řešení za okamžik přistoupíme, by se mohlo zdát, že v této kapitole půjde v podstatě o drobnost, ovšem i ta má v kontextu zkoumaného článku svou velkou vypovídací schopnost a význam. Odstavec o Mrňákově metodě v Pittermannově článku končí slovy: „... pocházejících z kompletních přetiskových desek vyrobených v tiskárně Haase pro přetiskování měditiskových hodnot velkého státního znaku.“

Ve veškeré dosavadní literatuře počínaje 30. léty je však pro přetisk rakouských známek velkého formátu uváděna přetisková deska jediná, a to deska číslo 5. Otázce případné existence její dvojí úpravy (spočívající však pouze ve změně šíři prokladů mezi jednotlivými stereotypy) se podrobně věnuje Monografie z roku 1971 [25], i zde je však nakonec konstatována existence desky jediné.

Ing. Pittermann však zkoumání prováděl na vyšším počtu desek, jak vyplývá z výslovně použitého množného čísla: „... z kompletních přetiskových desek vyrobených v tiskárně Haase pro přetiskování měditiskových hodnot velkého státního znaku.“

Do vyřešení tohoto nepřehlédnutelného rozporu se samozřejmě můžeme pouze dohadovat, zda se ing. Pittermannovi skutečně podařilo identifikovat další desky (a případně kolik), nebo zda jde o chybnou formulaci (což mi připadá pravděpodobnější, ovšem málo pochopitelné, zejména když si uvědomíme, jak velkou práci musela být piplavá identifikace charakteristických znaků jednotlivých písmen přetisků zkoumaných známek a jejich srovnávání s písmeny zaručeně pravých přetisků - po jejím vykonání přece člověk jen tak nezapomene, kolik desek vlastně zkoumal...).

Část šestá,

v níž se konečně ukáže,
zda jde o objev, nebo o omyl

Klíčové tvrzení

Nyní konečně přicházíme k jádru celé věci - k tvrzení ing. Pittermanna, že „každé z jednotlivých písmen přetisku, použitých na obou známkách, lze prokazatelně dohledat na jednotlivých známkových polích běžných známek ... Problém je jediný: nikdy je nedohledáme všechny společně na jediném známkovém poli, naopak, jsou roztroušena na různých známkových polích.“

Je velká škoda, že objev takového významu dosud podrobněji nepublikoval, protože právě toto tvrzení - samozřejmě v případě, že se prokáže jeho platnost - může značně pozměnit dosavadní poznání o postupu výroby přetiskového materiálu emise PČ 1919.

Ale je něco takového vůbec možné? Abychom si mohli odpovědět na tuto otázku, přibližme si alespoň stručně výrobní postupy, kterými přetisk vznikl.

Je všeobecně známo, že přetisk byl proveden knihtiskem, což je běžná technologie tisku z výšky (na tiskové desce tiskne vyvýšené místo, opatřené tiskovou barvou). Jak však celý proces probíhal? O tom se zachovalo několik svědectví přímých účastníků. Například v už zmíněném soudním procesu ve věci pravosti přetisku PČ 1919 na letecké známce 4 K (v němž R. Gilbert naprosto neuspěl se svou metodou srovnávání shodných znaků jednotlivých písmen přetisků) jako svědek vystoupil František Sýkora, který „pracoval v roce 1919 jako ruční sazeč u firmy Haase, kde byly předmětné přetisky prováděny“ [19]. J. Mrňák zase uvádí, že další informace získal od technického ředitele A. Engstera z firmy Haase [24].

Díky nim a rovněž díky poznatkům některých badatelů (například už zmíněných znaleců Hirsche, Fraňka a Mrňáka) je postup výroby přetiskových desek v současné literatuře podrobně popsán (i když i tady dosud nacházíme některé neobjasněné detaily) a my se teď na něj můžeme ve stručnosti podívat.⁹⁾

Postup výroby přetiskových desek

Na počátku sazeč tiskárny Haase ručně sesadil nápis POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919 a udělal to vlastně stejným způsobem, jakým jsme si asi všichni v dětství sestavovali razítka z dětské tiskárničky. Prostě ze zásobníku (sazečské kasy) ručně bral jednotlivé potřebné litery (kousky kovu ve tvaru kvádříku, na jedné úzké straně opatřené výstupky v podobě zrcadlově převráceného písmene nebo číslice) a po jedné je postupně vkládal do držáčku (sázítka). Přetisk druhu A sestavoval už ve třech řádcích, mezi něž vložil proklad (mezerník z liteřiny).

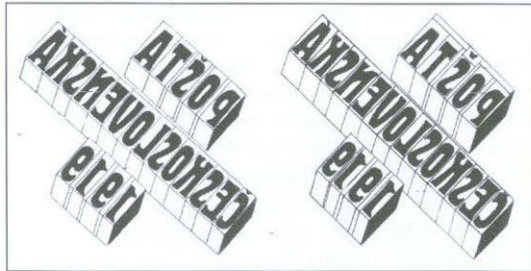

Schéma výchozí sazby obou typů (obrázek převzat z [10]).

Celý sesazený blok liter pak rukou vyňal ze sázítka, položil jej na plechovou rovnou podložku, obložil jej dalšími proklady a zafixoval tím, že jej prostě kolem dokola ovázal provázkem (pro matricování se někdy bloky sazby uzavřely do kovového rámu, obložily železnými výplněmi a utáhly šrouby).

V tomto místě je nutno poznamenat, že pro různé druhy a formáty přetiskovaných známek byly uvedeným způsobem sestaveny samostatné sazby, my se však pro zjednodušení dále budeme zabývat jen přetiskem druhu A, který byl použit mimo jiné i pro obě zkoumané padělané známky. Pro tento přetisk (druhu A) byly popsaným způsobem zhotoveny dvě výchozí sazby, zdánlivě téměř totožné, z nichž jedna měla ve slově POŠTA háček těsně na písmenem S a u druhé byl háček umístěn poněkud výše (literatura [26] uvádí, že pro nedostatek písmen s háčky musel být háček přisazen zvlášť).¹⁰⁾

Obě tyto samostatné sazby byly (ručně nebo v lisu) vtačeny do navlhčeného zvláštního silného a tuhého papíru, který se nazývá matrice pro odlévání stereotypů, z něž pak po jeho vyschnutí byly postupně odlity dvojice kovových pomocných stereotypů. E. Hirsch v [10] uvádí, že takto bylo zhotoveno 8 pomocných stereotypů, které byly sestaveny do dvou řad po čtyřech stereotypech a znovu stejným způsobem rozmnoženy, takže vznikla první pomocná matrice s 8 vtisky, z níž opakovaným odléváním vzniklo 24 stereotypů, z nichž byla zhotovena konečná matrice o 24 vtiscích. Z ní pak byly opakovaně odlity jednotlivé bloky, z nichž každý byl následně rozřezán na jednotlivé stereotypy, v konečném výsledku tvořící výplň přetiskové desky o 100 stereotypech (lidově řečeno štočcích).

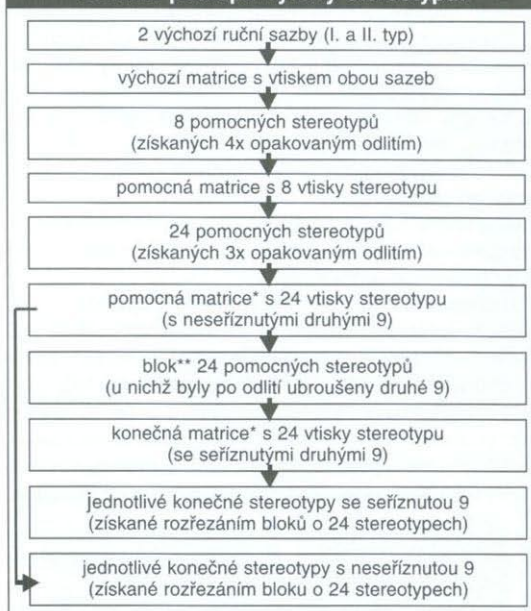
V archivu Poštovního muzea v Praze jsou uloženy tři matrice o 24 vtiscích, nejsou zde však žádné pomocné matrice o menším počtu vtisků. Hirschem uváděný mezikrok v postupu výroby stereotypů (vznik pomocné matrice o 8 vtiscích) tedy nemůžeme ověřit; z hlediska výsledku - vzniku konečných stereotypů použitých k přetiskování - je však tato skutečnost nepodstatná. Proto v našem schématu postupu výroby stereotypů pomocnou maticí o 8 vtiscích uvádím, i když se mi její existenci prozatím nepodařilo ověřit.

Zajímavou skutečností je, že odlité páry či bloky pomocných stereotypů musely být před dalším roz-

⁹⁾ Na tomto místě by bylo nejnáslednější použít doslovnou citaci z literatury, to by však pro méně zasvěceného čtenáře mohlo být jen málo srozumitelné. Proto jsem raději volil obecnější popis vycházející ze zkušeností, jak se v obdobných případech běžně v knihtiskárnách postupovalo.

¹⁰⁾ Vzhledem k naprosté běžnosti písma Herold a vzhledem k tomu, že problém s háčkem se objevuje i u přetisku druhu C, při jehož vzniku očividně byla k dispozici dvě písmena Š (u I. a II. typu), není vyloučeno, že literaturou uváděný důvod, proč k rozdílu mezi písmeny Š v obou výchozích sazbach došlo, nemusí být jediný možný. Jde samozřejmě jen o hypotézu, ale například mohlo jít o snahu jednoduše rozlišit podobu přetisků, které mohly být původně uvažovány pro samostatné přetiskové desky obsahující vždy stejné typy přetisku, v úvahu by mohl připadat i úmysl zvýšit počet rozlišovacích znaků pro snadnější identifikaci případných padělků, popřípadě i snaha o zvýšení studijní přitažlivosti přetiskové emise (v pozadí jejího vzniku přece stál minimálně jeden významný filatelista). Samozřejmě však mohlo jít i o obyčejnou nevšímavost a možná dokonce lajdáctví sazeče, kterému mohla být podobna písmene Š natolik lhostejná, že se jí prostě vůbec nezabýval. Možná jsou však samozřejmě i jiná vysvětlení a já celou věc zmiňuji zejména proto, abych upozornil na nezavřenost jejího výzkumu i v oblasti počátečních fází jejího vzniku. A pro úplnost ještě technická poznámka - písmo Herold bylo německého původu a háčky a čárky se u něj v základní sestavě u verzálek (velkých písmen) nevyskytovaly (a bylo tedy třeba je u výrobce objednat zvlášť). Při jejich nedostatku se v tiskárně někdy přisazovaly i z jiných sazab a místo háčků se dokonce někdy používaly i obrácené přisazené stříšky z písmen francouzské abecedy.

Schéma postupu výroby stereotypů:

* možná i více matic; ** možná i více bloků

množením (matričkováním) rozřezány, jak nasvědčuje nepravidelné pořadí typů v maticích o 24 vtiscích (u všech tří dochovaných matic je stejné).

Pořadí typů v matici					
1	1	2	2	1	1
1	1	2	1	1	2
2	1	2	1	2	1

Stereotyp je vlastně plochý kousek kovu, vysoký asi 3 až 5 mm, na jehož horní straně vyčnívají výstupy v podobě zrcadlově převrácených písmen a číslic. Pokud měly být stereotypy používány pro větší počet otisků, ještě se galvanicky pokovovaly. Literatura neuvádí, zda byly stereotypy použité k přetiskování emise PČ 1919 pokoveny; podle četných poškození, která se u přetisků druhu A vyskytují, se domnívám, že ano. (U jiných, zejména pérovkovou cestou zhotovených stereotypů, používaných k menším počtům otisků, tomu tak možná nebylo - ty však nyní nejsou předmětem našeho zájmu.) I nepatrné poškození této tenké vrstvičky mědi (například jejím prodlíním, které se projevovalo podobně jako když se trhá látkový potah a trhlina se postupně rozšiřuje) se na známkách projevuje jako nedotisk, který by při tisku z nepokoveného stereotypu mohl způsobovat jen výrazné poškození litéřiny, v rámci přetiskové desky jen obtížně vysvětlitelné (muselo by jít například o úder vedené značnou silou v místech, kde to lze jen těžko předpokládat). Jednotlivé stereotypy jsou při skládání do tiskové desky přilepovány na pevnou podložku (tzv. fasetu), z níž jsou v případě

nutnosti jejich výměny (např. pro poškození) opět odlepeny a nahrazeny stereotypem jiným.

Konečný počet takto zhotovených jednotlivých stereotypů neznáme a literatura se o něm ani nezmiňuje. Na základě rozlišení jednotlivých přetiskových desk a jejich postupného vývoje (u některých byly postupně vyměňovány jednotlivé poškozené stereotypy za stereotypy nepoškozené) však lze konstatovat, kolik z těchto zhotovených stereotypů bylo nakonec použito k přetiskování.¹¹⁾

Na počátku všech takto vzniklých a k tisku nakonec použitých stereotypů (pro přetisky druhu A) však stály ony dvě už zmíněné výchozí sazby, jedna s háčkem těsně nad písmenem S (I. typ), druhá s háčkem odsazeným (II. typ). Všechny stereotypy přetisku I. typu jsou tedy přímými „potomky“, přesněji řečeno postupně zhotovovanými *kopii* oné na počátku stojící základní sazby I. typu, stejně jako je tomu u stereotypů (kopií) ze sazby II. typu. A protože jsou *kopii*, musí *všechny* nést společné znaky předané jim jejich prapůvodním „rodičem“ - výchozí sazbou příslušného typu, a pokud jednotlivě některý z těchto znaků ztratily nebo naopak jiný získaly, muselo se to stát až v průběhu postupné výroby pomocných matic, popřípadě v průběhu používání konečných tiskových desek. (Tato případná změna by však už nemohla mít žádný vztah k původní sazbě stojící na počátku rozmnožovacího procesu.)

Jednotlivá písmena přetisku

A nyní se soustředíme, protože tato kapitola bude mimořádně náročná na naši představivost. Ing. Pittermann tvrdí, že „každé z jednotlivých písmen přetisku, použitých na obou (zkoumaných) známkách, lze prokazatelně dohledat na jednotlivých známkových polích běžných známek“. My víme, že na počátku všech přetisků (druhu A) stály dvě výchozí sazby. Z toho je jasné, že písmena použitá pro přetisk na obou zkoumaných (padělaných) známkách by musela být (podle ing. Pittermanna) obsažena právě v těchto dvou výchozích sazbách. Neboli, že obě výchozí sazby musely dohromady obsahovat všechna tato písmena (plus stejný počet shodných písmen dalších, aby mohly být sestaveny dvě sazby).

Z toho vyplývá, že rovná polovina všech písmen použitých v přetiskové desce by musela být přímými „potomky“ písmen použitých pro přetisk padělaných známek. Ze statistického hlediska by tedy například každý z jednotlivých stereotypů v přetiskové desce musel být z jedné poloviny složen z písmen použitých v přetisku padělků, nebo by jich bylo třeba ve stereotypech I. typu méně, ale o to více by jich pak muselo být ve stereotypech II. typu, a obráceně¹²⁾ (popřípadě by všechna písmena byla obsažena v přetisku I. typu a žádné v přetisku typu II.).

¹¹⁾ Ani to však vlastně nevíme přesně, protože výměna stereotypů v přetiskových deskách byla prozatím popsána jen v případě, že nový stereotyp byl jiného typu než stereotyp původní. Pokud tedy došlo k výměně stereotypu za jiný, ale stejného typu, zaznamenáno to prozatím nemáme.

¹²⁾ Pro zjednodušení uvažujeme, jako by obou typů bylo v 5. přetiskové desce stejně, i když ve skutečnosti zde byl I. typ zastoupen 48x a II. typ 52x.

Pokud by tomu tak skutečně bylo, museli bychom **každé jednotlivé písmeno** z přetisků na padělaných známkách dohledat vždy na **plně polovině přetisků** zhotovených z 5. přetiskové desky!¹³⁾ Ale nejen to! V každé dvojici známek s pravými přetisky I. a II. typu bychom nutně museli dohledat vždy kompletní sestavu všech písmen vyskytujících se v přetisku zkoumaných (padělaných) známek - pokud by dokonce všechna tato písmena nebyla obsažena v pravé zámce I. typu.¹⁴⁾

Ale ani to ještě není všechno! Z obou výchozích sazeb nepocházejí totiž pouze stereotypy použité k sestavení 5. přetiskové desky, ale naprosto všechny stereotypy použité k sestavení všech přetiskových desek druhu A, a to ve všech jejich postupných složeních. Z toho vyplývá, že všechno, co jsme si právě řekli o nutném zastoupení písmen vyskytujících se ve zkoumaných padělaných přetiscích, neplatí pouze pro rakouské výplatní známky velkého formátu, ale pro naprosto všechny známky opatřené přetiskem druhu A!

Z této logické dedukce vyplývá jedno ohromující zjištění. Pokud by bylo tvrzení ing. Pittermanna pravdivé, muselo by se vztahovat na všech 15 výplatních hodnot malého formátu a čtyři hodnoty velkého formátu, ve všech jejich variantách, jejichž úhrnný náklad činí více než 12 milionů známek! A přitom **každá dvojice jakýchkoliv známek I. a II. typu**, pocházející z tohoto astronomického objemu, **by nutně musela dohromady zahrnovat všechna písmena obsažená ve zkoumaném padělaném přetisku**.¹⁵⁾

Na tomto místě jsem si nachystal přepážkový arch levné známky 6 haléřů Koruna (Pof. č. 35), na jejíž světlé barvě se obrysy přetisků jeví obzvlášť kontrastně, a hodlal jsem přistoupit k pracovnímu srovnávání jednotlivých písmen z přetisků obou zkoumaných známek s písmeny v přetiscích v původním archu. Brzy jsem však zjistil, že na některých z těchto

šestihaléřových známek se nenacházejí **vůbec žádná poškození jednotlivých písmen a číslic přetisku**, což ve svém důsledku musí jednoznačně znamenat, že ani **písmena výchozí sazby nemohla být nijak poškozena!** (V průběhu matričkování a tisku se jednotlivé stereotypy mohly poškodit, ale rozhodně ne „opravit“.)

Z toho vyplývá, že celou pracovní kontrolní proceduru se srovnáváním a dohledáváním písmen si můžeme klidně ušetřit. Naše logická úvaha nás totiž přivedla k závěru, který je až neuvěřitelně jednoduchý a přitom zcela jednoznačný:

Jednotlivá písmena (padělaných) přetisků na zkoumaných známkách na žilkovaném papíru (jež údajně mohly být provedeny z původní sazby) nelze v žádném případě úspěšně dohledat na jednotlivých známkových polích pravých známek, protože na původní sazbě nemohly existovat charakteristické detaily, podle nichž bychom to mohli provést!

Zkontrolovat to můžeme snadno. Každá dvojice jakýchkoliv známek s přetisky druhu A I. a II. typu, na nichž se nenacházejí žádná poškození, dokazuje, že žádná poškození nemohla mít ani výchozí sazba. **A pokud je neměla výchozí sazba, není prostě možné, aby jednotlivá písmena ing. Pittermann dohledal, přestože to ve svém článku jednoznačně tvrdí.**

¹³⁾ S výhradou případných změn způsobených v průběhu matričkování, popř. v důsledku poškození přetiskové desky.

¹⁴⁾ V sazámě tiskárny Haase by to v praxi muselo znamenat, že jednotlivé litery použité pro sesazení původní sazby obou typů by po zhotovení výchozí matrice byly sice rozebrány, ale nebyly by vráceny do zásoby liter ostatních, a nutně by musely být uchovány odděleně, aby z nich později mohla být znovu zhotovena sazba užitá k individuálnímu přetisku obou zkoumaných známek. Způsob takového uchování mohl být dvojitý - buď by byly litery obou sazeb promíchány a k sesazení nového štočku vybrány náhodně (pak by se jejich „potomci“ mohli vyskytovat v obou typech přetisku v přepážkovém archu), nebo by byly litery každého typu uchovány zvlášť, a pak by se ovšem jejich „potomci“ museli nacházet výhradně na známkách I. typu, v důsledku čehož by všechna písmena jejich přetisků musela být shodná s písmeny na přetiscích zkoumaných známek. Samozřejmým důsledkem tohoto postupu by pak byl fakt, že tyto litery by už nemohly být sazámou použity pro zhotovení původních sazeb pro další, později zhotovované druhy přetisku. Vzhledem k tomu, že stereotypy přetisků druhu A byly tiskárnou nejspíš zhotovovány jako vůbec první - mělo jimi být přetištěno kolem 60 % všech k přetisku určených známek - znamenalo by to, že tyto litery by se už nemohly objevit ve vůbec žádné z ostatních základních sazeb ostatních druhů.

¹⁵⁾ V této situaci však samozřejmě není nutné dohledávat jednotlivá písmena padělaného přetisku jen na známkách velkého formátu, ale dohledávání si můžeme vyzkoušet i na kterékoli (nejlépe světlé) hodnotě malého formátu, jejichž prakticky hladký povrch je pro zkoumání mnohem výhodnější. Zejména nízké hodnoty 5 h a 6 h Koruna se k tomu velmi hodí. A to pro svou dostupnost, dále pro svou světlou barvu, usnadňující prohlížení přetisků, a konečně proto, že se u nich vyskytují i přetisky pocházející očitě z raného období přetiskování - mají ostré obrysy (podložka pod přetiskovaným archem známek nebyla ještě protlačena dosedáním přetiskové desky) a nacházíme u nich jen malé množství vad jednotlivých písmen a číslic, způsobovaných v průběhu přetiskování postupným opotřebením i nahodilým poškozováním přetiskové desky. Pro tyto výhody můžeme jejich přetisky pro srovnání použít dokonce ještě lépe, než je tomu u známek vyšších hodnot 2 K - 10 K Znak, jejichž povrch je plastický v důsledku tisku z hloubky (měditisku), jímž byly zhotoveny obrazy původních známek, a okraje jednotlivých písmen a číslic přetisků jsou touto skutečností často poněkud ovlivněny, což identifikaci samozřejmě značně ztěžuje.

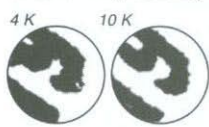
Je zajímavé, jak dlouhou cestu jsme museli ujt, abychom přišli na tak jednoduchou věc. K vyvrácení vědecky formulovaných tvrzení zkoumaného článku [1] nám stačila trocha logiky a dvojice známek za pětikorunu. Tak tomuhle se v literatuře někdy říká Kolumbovo vejce!

Pozorný čtenář se teď asi zeptá - jak nám tedy autor zkoumaného článku mohl něco takového tak jednoznačně tvrdit? - „každé z jednotlivých písmen přetisku, použitých na obou známkách, lze **prokazatelně** dohledat na jednotlivých známkových polích běžných známek“, a dokonce i uvádět metodu, která mu k této identifikaci měla posloužit? Neříká se nám to snadno, ale logika věci neúprosně napovídá, že odpověď může být v zásadě jen dvojitá - buď si své tvrzení o **prokazatelném dohledání** prostě vymyslel (je otázka proč?), nebo jednotlivá písmena přetisku v archu běžných známek skutečně hledal (a dokonce se mylně domníval, že našel, ačkoliv jsme si právě ukázali, že je to zcela vyloučené). Těžko říci, která z obou možností je horší...

Ale chmury stranou - podívejme se na to z té lepší stránky. Je přeci hezké, že důkaz naší logické úvahy, naprosto vyvracející tvrzení zkoumaného článku, se může pokusit najít doslova každý sběratel, a to právě na těch nejlevnějších známkách emise PČ 1919. To je jistě dobré povzbuzení pro všechny začínající badatele!

Seřiznutá devítka

Poslední indicií nesprávnosti úvahy ing. Pittermanna o možnosti, že popsané padělky přetisků mohou pocházet „ze zásoby liter připravovaných v tiskárně Haase pro výrobu vlastních tiskových forem“, je skutečnost, která by naopak zdánlivě měla svědčit ve prospěch jejich pravosti. Je to ochranný znak pravého přetisku - seřiznutá druhá devítka v letopočtu, která se u obou zkoumaných známek vyskytuje.

prospěch jejich pravosti. Je to ochranný znak pravého přetisku - seřiznutá druhá devítka v letopočtu, která se u obou zkoumaných známek vyskytuje.

Sazba Herold však seřiznutou devítku neobsahovala a všechny výchozí sazby i počáteční pomocné stereotypy přetisků všech druhů a typů měly tedy obě devítky kulaté. Seřiznutí druhé devítky bylo u některých druhů a typů přetisků provedeno až v průběhu postupného kopírování pomocí matic. U přetisku druhu A k tomu došlo zřejmě ve fázi po prvním odlití z matrice o 24 vtiscích, kdy v celistvém odlitku byly (frézou) ubroušeny dolní obloučky druhých devítek u každého přetisku zvlášť, takže můžeme rozeznat celou škálu úhlů náklonu tohoto ubroušení. O tom, že se tak stalo právě v této technologické fázi, svědčí zejména dvě prakticky totožné papírové matrice o 24 vtiscích přetisků druhu A, uložené v Poštovním muzeu v Praze. Obě nesou rukopisnou poznámku, že jsou určeny pro přetisky rakouských výplatních známek 2 - 10 K¹⁶⁾. První z nich (má inventární číslo 51) má všechny druhé devítky kulaté a druhá (s inventárním číslem 52) má už naopak všechny druhé devítky seřiznuté.

Otázka seřiznutí druhé devítky v přetiscích druhu A je přes svou nespornou zajímavost kupodivu jen velmi málo probádaná a například o vzniku populárních podtypů se literatura nezmiňuje dokonce prakticky vůbec.¹⁷⁾ Na základě našich zjištění můžeme odhadovat, že stereotypy připravené k tisku a obsahující kulatou devítku (tzv. podtypy) byly pro doplnění plného počtu odlity dodatečně, a to (zřejmě nedopatřením) z některé matrice předcházející matrici konečné, na níž jsou už devítky seřiznuté. S tím souvisí zajímavá a v literatuře dosud vůbec neřešená skutečnost, že postupným matričkováním se velikost přetisku pokaždé nepatrně zmenšila (zahřátím se kov roztáhl a po vychladnutí smrští), takže přetisky ze stereotypů pocházejících z pomocných matic (podtypy s kulatou devítkou) by mohly být nepatrně větší než přetisky pocházející ze stereotypů z matrice konečné (s ubroušenou devítkou).

Závěrem

Společně jsme právě kriticky přezkoumali článek znalce ing. Pavla Pittermanna a odpověď na otázku položenou v titulku dnešního článku už známe - **nikoliv objev, ale naprostý omyl a dokonce celá snůška omylů**. Tvrzení o **nepříjemně vysoké dokonalosti padělaných přetisků ve srovnání s originálem** vyvrátilo pouhé jejich vzájemné srovnání na zvětšeném obrázku. Tvrzení o **prokazatelné dohledatelnosti jejich jednotlivých písmen v archu pravých známek, kde mají být roztroušena na různých známkových polích**, se ukázalo jako zcela nepravdivé. Vůbec se tedy nepotvrdilo, že by oba padělané přetisky mohly vzniknout v tiskárně Haase; podle mého názoru byly - stejně jako řada dalších a v literatuře dávno uváděných padělků -

POŠTA
ČESKOSLOVENSKÁ
1919

Ukázka dalších padělků přetisků zhotovených ze sazby Herold.

¹⁶⁾ Z uvedené poznámky (pokud je autentická) by šlo dedukovat, že na rozdíl od postupu uváděného v literatuře [10 a 2] bylo možná zhotoveno více tzv. konečných matic, jak si to vyžádalo postupné sestavování jednotlivých přetiskových desek.

¹⁷⁾ Autor Studie [27] například otevřeně uvádí, že „důležitá otázka ubroušení druhé letopočtové 9“ nevěnoval pozornost vůbec; k tomu, ve které technologické fázi k němu došlo, se nevyjadřuje ani Monografie [2].

zhotoveny z běžně dostupné sazby Herold¹⁸⁾ v některé tehdejší knihtiskárně¹⁹⁾, přičemž padělatelé upravili druhou devítku letopočtu, jak o tom hovoří Monografie [28]. Ukázalo se, že obě „celistvoči“ nejsou žádnými opisy, u nichž by stálo za to vůbec uvažovat o jejich odseřatelích, adresátu a okolnostech přepravy, ale pouhými obálkami orazítkovanými z ochoty a nadto dodatečně a s přetočeným datem. Nemluvě o dalších vyvrácených tvrzeních a opravených omylech a nepřesnostech.

Některého čtenáře možná napadlo, proč jsem se celé věci nevěnoval tak zevrubně. Důvod najdeme v posledním odstavci zkoumaného článku, kde se praví: „*Jistě negativním prvkem hodnocení emise PČ 1919 by bylo, kdyby předchozí úvahy vedly k průkazu možnosti manipulovat s přetiskovým materiálem v tiskárně Haase zcela nekontrolovaně.*“ V článku ing. Pittermanna však nenacházíme jen ověřované úvahy, na jejichž vyslovení má jistě každý plné právo, ale autor tyto úvahy opírá o jednoznačně formulované konstatování („každé z jednotlivých písmen přetisku,

použitých na obou známkách, lze prokazatelně dohledat na jednotlivých známkových polích běžných známek“) a tím se už z roviny úvah posouvá do roviny tvrzení, navíc zdánlivě opeřeno o znalecké zjištění.²⁰⁾

Běžný sběratel obvykle nemá dost možností, aby taková tvrzení kriticky přezkoumal, a je tedy odkázán na to, co mu sděluje autor. A pokud tato tvrzení dokonce pocházejí z pera filatelistického znalce, většinou se na ně prostě spolehně jako na něco dostatečně průkazného. O to je pak podobný přístup autora nebezpečnější, protože ve svém důsledku může značně ovlivnit nazírání na probíraný problém, v našem případě na hodnověrnost celé emise.

Vydání Pošta československá 1919, v kontextu naší známkové tvorby bezkonkurenčně nejrozsáhlejší a se svými 107 katalogovými čísly tvořící bezmála třetinu všech výplatních a příležitostných známek vydaných v období první republiky, je neodmyslitelnou součástí nyní už uzavřené známkové země Československo a předmětem sbírání, studia a investiční

¹⁸⁾ V podstatě o každém padělků zhotoveném ze sazby Herold o příslušné velikosti bychom mohli tvrdit, že byl zhotoven v tiskárně Haase - sama sazba totiž byla běžným produktem, dodávaným z jednoho místa (písmolijný) do jakékoliv tiskárny, která o její nákup projevila zájem. Některé velké tiskárny si od výrobce dokonce koupily matrice a litery si pro své potřeby odlévaly samy. Pokud se však některá jednotlivá litera charakteristickým způsobem nepoškodila, nedá se rozeznat od jiné a ani není možné podle její podoby zjistit, v jaké tiskárně byla otištěna.

¹⁹⁾ Pro ilustraci citujeme syna filatelistického obchodníka Minaříka, který v [33] vzpomíná: „*Jedním z dozvuků těch vzrušených týdnů (po vydání emise PČ 1919 - pozn. aut.) byl můj náhodný rozhovor se starým sazečem, který po listopadu 1919 pracoval jako sazečský učeň v tiskárně Vlast na rohu Žitné ulice a ulice V tůních. Ta tiskárna měla vztah k filatelii, poněvadž se tam (od roku 1914 - pozn. aut.) tiskl časopis Český filatelista, jehož redaktorem byl, tuším, Šula a pravidelným spolupracovníkem Lešetický, který si jako znalec udělal jméno právě na přetisku Pošta československá 1919, který byl hojně padělán. Onen starý sazeč mi jednou vyprávěl, že v té době, asi roku 1920, jej někdo přemlouval, aby mu vysadil text přetisku ze stejného písma, z jakého byl sázen pravý přetisk. Jestli mu vyhověl nebo ne, jsem se od něho nedověděl a uzavřel se jako ústřice, když jsem chtěl vědět, kdo se tímto způsobem pokoušel o falzum přetisku.*“ Na tomto místě není bez zajímavosti připomenout, že právě v tiskárně Vlast byla v roce 1920 vytištěna „Monografie starorakouských a uherských známek s přetiskem Pošta československá 1919“ [36] (viz obr. na str. 12) a její autor J. Lešetický byl tedy s touto tiskárnou jistě v úzkém styku. Ponecháme představitivost čtenářů, jaké důsledky (ve světle Minaříkových vzpomínek) mohlo toto spojení mít...

Já si však na tomto místě nemohu odpuštít úvahu, zda oni značně rozšířené legendy o Lešetickém, Šulovi a dalších filatelistech, nosících si do tiskárny k přetiskování vlastní známky, nejsou do jisté míry pravdivé, až na to, že tou tiskárnou nebyla tiskárna Haase, ale například (s těmito filatelisty léta úzce spolupracující) tiskárna Vlast (a samozřejmě popřípadě i jiná tiskárna), přičemž právě tento (vele důležitý) detail by pro zúčastněné osoby jistě nebylo výhodné zdůrazňovat.

Takové padělky nesporně vznikaly a po jejich odhalení (přetisk samozřejmě neodpovídal stereotypu) někteří prodávající přicházeli s různými historkami o tom, že nejde o padělky, protože přetisky prý zaručeně pocházejí z tiskárny Haase. Jména a okolnosti se v historkách měnily, to hlavní však mívaly společné. Vysoký úředník pošty ze služebních důvodů (nejčastěji na ukázkou ministru pošty) ihned potřeboval zhotovit přetisk na nějakou známku a pro velký spěch sazeč v tiskárně Haase nezbylo, než sestavit přetisk přímo ze sazby a narychlo jím přetisknout donesený exemplář. Je však třeba s plným důrazem prohlásit, že žádné z těchto tvrzení se nakonec neprokázalo jako pravdivé a podle mého názoru šlo vždy jen o účelové báchorky mající zakrýt skutečnost, že předmětné známky byly obyčejnými padělků pocházejícími z jiných tiskáren. Asi vrcholu (protože se týkala dokonce přetisku pérovkového, tedy v průběhu výroby fotograficky zmenšeného) dosáhla historka znalce R. Gilberta. Ještě šest let po prohraném soudním sporu (o pravost letecké známky 4 K) uváděl jméno J. Tajera, který „*byl pošt. ředitelem na hlavní poště v Praze a přednostou hospodářského úřadu. Jeho rukama prošly všechny rarity Pošty čs. a vedl celou akci přetiskovou*“, jenž prý na pokyn tehdejšího generálního ředitele Dr. Fatky „*vzal dvě série známek leteckých, došel do Haasovy tiskárny a tam mu hned sazeč sesadil přetisk, dal do stroje a známku jednu po druhé přetiskl*“. [34]. A tohle tvrdil přesto, že bylo dávno nade vše pochybnost prokázáno, že přetisk uvedeným způsobem vzniknout nemohl, už proto, že písmo Herold v odpovídající velikosti vůbec neexistuje. K rozsudku (Gilbert) řekl silácky: „*Spor je soudně ukončen - filatelisticky však není vyřízen*“ [35] - a pak se po dalších čtyřicet let svého života už nedostal k tomu, aby jej tedy vyřídil.

²⁰⁾ O přístupu autora zkoumaného článku [1] můžeme stručně říci, že si studovaný materiál zřejmě ani pořádně neprohlédl (viz například tvrzení o tom, že „*všechny známky nalepené na obálkách byly předtím znalecky ověřeny*“, což - jak jsme si ukázali - je snadno zjištělná nepravda), neseznámil se řádně s prameny (viz například zjevná záměna Mrňákovy a Gilbertovy metody identifikace či mylné uvádění většího počtu přetiskových desek pro známky velkého formátu, ale i řada dalších omylů a nepřesností, kterým jsme se věnovali v předchozích kapitolách), učinil ukvapeně závěry (zřejmě v důsledku nepochopení souvislosti vyplývajících z postupu výroby stereotypů) a na jejich podporu použil očividně nepravdivé konkrétně formulované tvrzení (o tom, že lze **prokazatelně** dohledat jednotlivá písmena zkoumaného přetisku v archu pravých známek).

ho zájmu řady filatelistických generací. Můžeme ho vychvalovat nebo ho kritizovat, můžeme snášet argumenty v jeho prospěch i v jeho neprospěch - rozhodně si je ale nemůžeme vymýšlet.²¹⁾

Proto jsem ve svém dnešním článku co možná nejasitelnějším způsobem prošel spolu se čtenářem celý zkoumaný materiál krok za krokem, aby i on si mohl udělat svůj vlastní názor. Bylo to samozřejmě pracné, přesto jsem rád, že jsme se do našeho zkoumání pustili. Probrali jsme při něm totiž veliký objem informací, z nichž jsme se poučili, dospěli jsme i k některým novým závěrům a ukázali jsme si, že i ve filatelii může logická úvaha vést k nečekaným rozuzlením.

Náš dnešní článek můžeme považovat také za jakési opožděné připomenutí 80. narozenin naší první přetiskové emise, na něž jsme v roce 1999 pozapomněli.²²⁾ A současně za výmluvné upozornění na skutečnost, že přes více než osm desítek let, které nás dělí od jejího vydání, nemůžeme její studium zdaleka považovat za uzavřené.

A můžeme z toho všeho, co jsme tu dnes řekli, vyvodit nějaké obecné poučení? Ale jistě. Ukázali jsme si, že před omyly nemůže znalec ochránit žádný titul a žádná funkce. S každým novým znaleckým výrokiem či každým novým badatelským tvrzením přináší jeho autor svou kůži znovu a znovu na trh. To jistě vyžaduje jistou osobní statečnost, s čímž však souvisí i schopnost a ochota nést následky v případě omylu.

Jan Mrňák o tom kdysi napsal: „Zkušební znalci jsou také jenom lidé. A lidské je chybovat. Záleží jen na tom, jak často se znalec mylí. Neznám znalce, který by se v životě nezmylil, ale prokáže-li se omyl, musí to mužně přiznat. V dnešní technicky pokročilé době, kdy může znalec používat různých přístrojů, jsou omyly již velmi řídké, předpokladem však je, že znalec opravdu ovládá všechny způsoby tisku, přetisků, perforací a ostatní věci, se kterými se u známek setkává. Znalosti jsou ovšem důležitější než ta nejdokonalější aparatura, o čemž jsme se v minulosti mnohokrát přesvědčili.“ [29]

Stručně o autorovi:

Mgr. Ing. František Beneš, CSc. (45), filatelistický znalec, obchodník a publicista. Od roku 1984 pracoval jako vedoucí obchodního oddělení Pofisu, v roce 1989 přešel do družstva Profil, nyní působí v pražském Domě filatelie. Je soudním znalcem v oboru filatelie, znalcem Filatelistické zkušebny, řádným členem Komise expertů SČF a zkušebním znalcem SČF pro obor Československo, Česká republika a protektorát Čechy a Morava. Časopisecky a knižně publikoval více než tři desítky odborných prací.

LITERATURA:

- [1] Pittermann, P.: Pošta československá 1919 - chvála, nebo hana? Filatelie, 2000, č. 10, s. 9.
- [2] Karásek, J., Michele, A., Svoboda, B.: Monografie československých známek, díl II. POFIS, Praha 1971, s. 34.
- [3] Hirsch, E., Franěk, J.: Československé známky. F. Borový, Praha 1935, s. 162.
- [4] Český filatelista, 1920, č. 2, s. 29.
- [5] viz [2], s. 35.
- [6] viz [3], s. 202.
- [7] viz [2], s. 37.
- [8] viz [3], s. 171.
- [9] Vostatek, M.: Přetisky P. Č. 1919. Filatelie, 1989, č. 9, s. 267.
- [10] Hirsch, E.: Studie o filatelistických sbírkách Poštovního musea. Ministerstvo spojů, Praha 1956, s. 96.
- [11] viz [2], s. 52 a násl.
- [12] viz [2], s. 36.
- [13] Langer, F.: Filatelistické povídky. Československý spisovatel, Praha 1964, s. 94.
- [14] Kvasnička, Z., Kubát, F.: Monografie československých známek, díl I. POFIS, Praha 1968, s. 79.
- [15] viz [2], s. 11.
- [16] viz [2], s. 148.
- [17] viz [14], s. 15.
- [18] viz [3], s. 195.
- [19] Hirsch, E.: Zkušební znalci československých známek. Československá filatelie, 1946, s. 335.
- [20] Muzika, F.: Krásné písmo, druhý díl. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n.p., Praha 1958, s. 390.
- [21] viz [3], s. 201.
- [22] Hirsch, E.: Sběratelé v nebezpečí. Československá filatelie, 1947, č. 22, s. 338.
- [23] Nebeský, V.: Filatelistovo podzimní rozjímání. POFIS, Praha 1975, s. 161.
- [24] Mrňák, J. (a redakce): Spor o pravost 4 K letecké „P.Č. 1919“. Tribuna filatelistů, 1942, č. 15, s. 145.
- [25] viz [2], s. 68.
- [26] viz [2], s. 42.
- [27] viz [10], s. 105.
- [28] viz [2], s. 51.
- [29] Mrňák, J.: Zkušenosti a trampoty zkušebního znalce. Československá filatelie, 1950, č. 2, s. 22.
- [30] viz [4], 1920, č. 3, s. 49.
- [31] viz [4], 1920, č. 2, s. 34.
- [32] Houška, V.: První čs. známky - rarity - unikáty. Přetisk Pošta československá 1919. Filatelie, 1989, č. 3, s. 78. Zlaté opojení. Filatelie, 1989, č. 4, s. 106.
- [33] Minařík, V.: Vzpomínky postaršího nefilatelisty. Filatelie, 1972, č. 12, s. 374.
- [34] Hirsch, E.: Konec jedné legendy. Československá filatelie, 1948, č. 13, s. 195.
- [35] Rozsudek ve sporu MUDr. J. Frýza - J. Mrňák. Český filatelista, 1942, č. 18, s. 262.
- [36] Lešetický, J.: Pošta československá 1919. B. Šubrt, Praha 1920.

²¹⁾ Na okraj pro úplnost zmiřme reakci E. Hirsche na nešťastnou Gilbertovu argumentaci ve věci letecké známky 4 K (o níž jsme se už zmiňovali a která s dnešním tématem tak trochu nepřímo souvisí): „Uvěřejňujeme v nezbytné zkratce tento posudek, jenž věcně a jednoznačně prokazuje nejen zásadní zkušební omyl Ing. Gilberta, nýbrž současně vyvrací několik legend, které by mohly ohrozit nejen pověst svědomitých znalců a filatelistických badatelů, nýbrž nadto ještě poškodit dobrou pověst našich známek a vnést do řad sběratelů trvalý pocit nejistoty a nedůvěry.“ [34]

²²⁾ Na rozdíl od jubilea předchozího, k němuž ve Filatelii v roce 1989 vyšly hned dva poutavé články z pera šéfredaktora Vítězslava Houšky [32].